

TIJDING

1979/3

KRONIEK VAN DE HEEMKUNDEKRING T ZUIDKWARTIER

HEEMKUNDIGE KRING

"HET ZUIDKWARTIER"

opgericht
27 maart 1977

De heemkundige vereniging "het Zuidkwartier" is een vereniging, zonder winstgevend of politiek doel.

Ze neemt t.o.v. alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkgebied omvat de gemeenten Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht en heeft als zetel de Volkabdij O.L.V. ter Duinen te Ossendrecht.

Wat zij beoogt is vervat in onderstaande doelstellingen:

1. Zij wil zijn een culturele instelling zonder winstgevend of politiek doel binnen de Zuidwesthoekgemeenten.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis.
3. Het beoefenen van genealogie, naamkunde en topografisch onderzoek.
4. Het vastleggen en verklaren van dialecten binnen de streek.
5. Het vastleggen van al dan niet overgeleverde verhalen rijmen, gezegden, uitdrukkingen, etc.
6. Het stimuleren tot instandhouding van oude ambachten.
7. Het organiseren van lezingen met heemkundige strekking.
8. Het ijveren voor het behoud van cultuur-historische activiteiten.
9. Het stimuleren tot instandhouding van folkloristische activiteiten.
10. Het inrichten en inventariseren van een oudheidkamer met antieke afbeeldingen, voorwerpen en recente waardevolle zaken, zoals vaandels, bidprentjes, etc.
11. Het samenstellen (inrichten) en beheren van een kleine bibliotheek voor algemeen oriënterends werken, waaronder ook uitgaven van de in de omgeving existierende kringen met een gedegen bronvermeldingssysteem.
12. Het beoefenen en ter kennis brengen van geologisch, bodemkundig en waterhuishoudkundig en geomorfologisch onderzoek.
13. Het uitgeven van een periodiek betreffende haar activiteiten aan haar leden.
14. Datgene te doen en te bevorderen wat in een heemkundig kader valt te plaatsen.

Het bestuur bestaande uit leden/vertegenwoordigers van genoemde gemeenten is thans tot 1 december 1979 als volgt samengesteld:

A.J. Pijnen, voorzitter
 Huijbergseweg 51, Hoogerheide Telefoon 01646 - 2895
 L.F. v/d Bergh, vice-voorzitter
 Aviolandalaan 29, Hoogerheide Telefoon 01646 - 3339
 G. Backx, secretaris externe zaken
 Flemingstraat 1, Hoogerheide Telefoon 01646 - 2333
 Mej. M. Bastiaanse, secretaresse interne zaken
 Antwerpsestraat 47, Putte, Telefoon 01645 - 2794
 A. Mattheussens, penningmeester, Aarwas 27 Ossendrecht
 Mevr. C. Bolders-van Dooren, Vogelenzang 3 Ossendrecht
 Er. A. Franken, O.L.V. ter Duinenstraat 199, Ossendrecht
 R. Kuylen, Langeweg 2, Woensdrecht
 J. van Loon, Kon. Wilhelminastr. 22, Ossendrecht, tel. 01647-2782
 P. Slover, Fr. Halsestraat 64, Bergen op Zoom

Het dagelijks bestuur bestaat uit voorzitter, secretariaat en penningmeester.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven d.m.v. storting van de jaar-contributie van f20,- t.n.v. Penningmeester Het "Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht no. 14 05 21 437, giro van de bank 1107397.

Zij ontvangen hiervoor tevens drie maal per jaar "Tijding" een tijdschrift, samengesteld en uitgegeven door de vereniging. (losse nummers zijn te verkrijgen ad. f5,- per stuk).

De redaktieraad van Tijding wordt gevormd door:

A.J. Pijnen, Huijbergseweg 51, Hoogerheide.
 J. van Elzakker, Verlengde Duinstraat 2, Hoogerheide
 J. van Rijsdijk, v/d Moerstraat 7, Hoogerheide, die de vormgeving verzorgt.

Het redaktieadres is: Huijbergseweg 51 te Hoogerheide.

Lidmaatschap:

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij: Mej. M. Bastiaanse

secr. interne zaken

Antwerpsestraat 47

Putte.

Telefoon 01645 - 2794 na 18.00 uur.

Inhouds opgave³

<u>ARTIKEL</u>	<u>PAGINA</u>
1. Heemkundekring "Het Zuidkwartier"	1 en 2
2. Inhoudsopgave	3
3. Van de redaktie	4
4. De stompe toren	5 t/m 8
5. Uit de oude doos van de brigade Ossendrecht	9 t/m 10
6. Bijgeloof omstreeks 1900	11
7. Wetenswaardigheden van een dorpskronieker	12 t/m 17
8. Remediën van een Huijbergse dorpsarts	18 t/m 28
9. De legerplaats Ossendrecht	29 t/m 31
10. Tot zijn wille gebracht	32 t/m 33
11. Van suikerpeeen en Batrevan	34 t/m 37
12. Gronden en grondeigenaren in de 18e eeuw te Woensdrecht	38 t/m 55

0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0

VAN DE REDAKTIE!

Beste lezer(es),

Tijding 79/3 is in Uw bezit.

In feite weer een hele verrichting om het zover te krijgen.

Mede door de bijdragen van nieuwe "leveranciers" treft U weer een heel gamma van artikelen aan.

Wij mogen ons gelukkig prijzen, dat zij de pen hebben opgevat, temeer omdat een paar groepen tijdelijk geen kopij hebben kunnen leveren.

Verder kan "Het Zuidkwartier" zich in een stijgend ledental verheugen.

Van de zijde van het bestuur werd echter tevens vernomen, dat niet alle leden hun jaarlijkse bijdrage hebben voldaan.

Vandaar een dringende oproep dit verzuim alsnog goed te maken.

Voor alle duidelijkheid zij nogmaals aangegeven dat alle artikelen voor rekening van de schrijvers/schrijfsters zijn en dat reproductie der uitgaven van "Tijding" in het geheel of gedeeltelijk, en in welke vorm dan ook zonder toestemming van schrijvers en bestuur, is verboden

Tot slot hopen we dat Tijding 79/3 weer voor enige genoeglijke en leerzame uurtjes borg zal staan.

Namens de redactie

A. Pijnen.

DE "STOMPE TOREN" VAN

WOENSDRECHT

Op oude prentbriefkaarten van Woensdrecht ziet men de "stompe toren" boven alles uitsteken. Vele malen is hij ook geschilderd en getekend. De toren is verdwenen, de herinnering blijft. Voor de huidige bewoners van Woensdrecht is het wellicht interessant te weten hoe nu precies de toren eruit heeft gezien. Een zeer minutieuze beschrijving ervan geeft A. Mulder, rijksarchitect voor de monumenten van geschiedenis en kunst, in een rapport, dat gevoegd is bij een brief van burgemeester en wethouders van Woensdrecht aan de minister van binnenlandse zaken. Deze brief van 14 mei 1902 houdt een verzoek in om subsidie voor de restauratie van het bouwwerk. (Ook toen al zorgen over een kerktoren!) Uit de aantekeningen op de brief blijkt, dat de minister geen verder gevolg heeft gegeven aan het verzoek.

Wij laten hieronder de letterlijke tekst van het rapport van A. Mulder volgen, dat gedateerd is op 12 juli 1902:

"De gemeente-toren te Woensdrecht.

Op een heuvel ten noorden van het dorp Woensdrecht, echter in de onmiddellijke nabijheid der bebouwde kom, ligt de gemeentenbegraafplaats, op welke westelijk gedeelte zich de toren bevindt, waarvan het volgende kan worden medegedeeld.

De toren is tot op eene hoogte van 16,20 m. boven den vloer gebouwd in baksteen, metende 22,5 - 11,2 - 5,4 cm., en dateert uit het einde der 14de of begin der 15de eeuw; het 4,40m.

hoogere deel, hetgeen zich van het onderste onderscheidt door den zeer ruwe toepassing van banden en blokken in bergsteen, is van het einde der 15de of het begin der 16de eeuw.

Aan den oorspronkelijken 16,20 m. hoogen toren (den helm niet medegerekend), was aan de oostzijde eene kerk van bescheidene afmeting. Immers de, aan de oostzijde van den toren, nog zichtbare dichtgemetselde opening, boven den gedeeltelijk dichtgemetselden spitsboogvormigen verbindingsboog tusschen den toren en de kerk, gaf toegang tot den kerkzolder, terwijl de nok van deze kerk onder de twee spitsboogvormige venstertjes tegen den toren aansloot.

Wij zien hieruit dat de kerk kleine afmetingen gehad heeft. Toen op het einde der 15de of begin der 16de eeuw deze kerk te klein bleek, is zij voor eene van grootere afmetingen vervangen; de aan den toren nog aanwezige moet (= indruksel) geeft de helling der dakschilden te zien, waaruit wij afleiden dat de nok hooger of even hoog was aangelegd als het hoogste punt van den oorspronkelijken toren. Het is om deze reden dat eene verhooging van den toren noodzakelijk werd.

In den Tachtigjarigen Oorlog met de Spanjaarden is de kerk door het krijgsvolk verbrand, zij is later ten dienste der Hervormden hersteld.

In het midden der vorige eeuw is de kerk afgebroken en staat de toren eindsdien geheel eenzaam op den verheven grond, die als doodenakker wordt gebruikt.

Door het ontbrekende onderhoud en door het lange den toren opklimmende klimop heeft hij langzamerhand eene schilderachtig aanzien verkregen.

In grondplan is de toren vierkantvormig. Gelijkvloers meet hij inwendig 2,88 - 2,88 m., uitwendig 5,02 - 5,02 m., zoodat de muurdikte aldaar 1,07 m. is.

Op 6 m. boven den vloer is deze dikte, 1,02 m., op 9,40 m. hoogte 0,95 m. en op 16,20 m. hoogte is het later verhoogde gedeelte 0,72 m. zwaar. De muurverrijdingen hebben inwendig plaats, uitwendig verrijdt de toren zich niet.

Aan alle zijden, behalve aan de oostzijde, zijn op ruim 12 cm. vanaf de hoeken, steunbeeren, metende 0,94 - 0,89 m., aangebracht, welke zich driemaal verrijden en op 9,26 m. boven den vloer in den torenmuur eindigen. De weinige hoogte dezer beeren geeft duidelijk te zien dat zij behoorden bij den oorspronkelijk lageren toren.

Tusschen de steunbeeren aan de westzijde is de , thans dichtgemetselde ellipsvormig getoogde, toreningang, waarboven het eveneens gedigte cirkelvormige lichtvenster nog zichtbaar is.

Aan de oostzijde is de nu gedeeltelijk dichtgemetselde spitsboogvormig getoogde boog, die eertijds toegang gaf van den toren tot de kerk.

De noord- en zuidmuur zijn op deze gelijkvloers verdieping zonder openingen. Deze verdieping wordt door een ellipsvormigen steenen gewelf gedekt, de porring ligt 4,67 m., de kruin 5,55m. boven den vloer. Thans is in deze ruimte nog een tweede ellipsvormig steenen gewelf, waarvan de porring op 2,04 m. en wier kruin op 2,88 m. boven de vloer ligt, doch dit gewelf dagteekent uit den lateren tijd, toen deze ruimte tot gevangenis en lijkenhuis werd ingericht.

De tweede verdieping bereikbaar door eene opening in het gewelf, heeft een steenen vloer en bezit, behalve de opening leidende naar den zolder der voormalige oudste kerk, geen enkele lichtopening. Hier ook is een ellipsvormig gewelf aanwezig, het begin ligt ruim 8 m. , en de kruin 9,15 boven den ondersten torenvloer.

Op 9,40 m. hoogte is de steenen vloer der derde verdieping. Deze verdieping vertoont aan alle zijden spitsboogvormige vensteropeningen; deze zijn merendeels dichtgemetseld. In het nog geopende oostelijk venster is een klein klokje, metende 0,37m. in diameter en 0,27 m. in de hoogte. Het opschrift luidt: "Johannes Spacht. Rotterdam. A.O. 1752".

De vierde en vijfde verdieping heeft evenals de derde verdieping aan elke zijde twee vensters, die der bovenste verdieping zijn spitsboogvormig en allen geopend, die der lagere verdieping zijn rondboogig en meerendeels dichtgemetseld.

De noordelijke vensters der vierde verdieping zijn waarschijnlijk bij den opbouw der hoogere verdieping dichtgemetseld, een dezer vensters is in een doorgang veranderd, terwijl een privaatuitbouw ? tegen de toren werd aangebracht.

Vermoedelijk stond oorspronkelijk op den vloer der vierde verdieping de klokkenstoel, bij de verhooging van den toren is deze hoogst waarschijnlijk naar de vijfde verdieping overgebracht. De toren is thans nog slechts eene schoone ruïne.

"Inwendig zijn de beide oude gewelven gedeeltelijk ingestort, van houten vloeren nog van een klokkenstoel of helm is eenig spoor meer overgebleven. Niettemin is op de vijfde verdieping nog waar te nemen hoe de muuretijken, die de vloerbinten onder den helm staunden, in den muur bevestigd zijn geweest. Uitwendig toont de meerdere verweerdheid der baksteen van het bovengedeelte aan, dat die metselstenen van mindere kwaliteit is dan die van den onderbouw. De bestaande scheuren in het bovengedeelte wijzen eveneens daarop en tevens dat bij den brand of de instorting van de spits, dit bovendeel het meest geleden heeft. Is dus het bovengedeelte, vooral aan de zuid- en westzijde, door zijn veelvuldige verweerde baksteen en door zijne scheuren in een onogelijken toestand, ook het lagere gedeelte bezit vensters en muurvakken waaraan de tand des tijds geknaagd heeft. Zou eene herstelling van den toren aanbeveling verdienen, indien over ruime geldmiddelen kon beschikt worden, thans moet dit door de groote kosten welke zulk eene restauratie met zich zou brengen ontraden worden. Was de toren nog zooals eertijds met de kerk verbonden, zoodat hij met de kerk één groot monumentaal gebouw vormde, bezat de toren nog den helm of de vloeren zoodat de herstellingskosten minder geld zouden eischen, of was hij nog in het bezit van een uurwerk met klok, zoodat de restauratie ook hiervan gewenscht was, dan zouden er eenige redenen aanwezig zijn om op zijne herstelling aan te dringen.

Thans nu hij eenzaam en verlaten zonder doel eene schoone ruïne vormt, nu is het wel gewenscht hem in zijn tegenwoordigen toestand te handhaven, doch eene herstelling dient op financiële gronden te worden ontraden. Al laten enkele malen stukken steen los, bouwvallig is hij geenszins. Het verdient derhalve aanbeveling den toren zooveel mogelijk van zijne losliggende steenen te ontlasten en het bovengedeelte der muren met portland cement specie te bedekken om het inwateren te behoeden. Wil men een weinig meer geld besteden voor het behoud van de toren, dan kan deze van een laag dak voorzien worden. Het eerstgenoemde middel vereischt slechts weinig geld, hetgeen gemakkelijk uit de gemeentekas kan geschieden. Wanneer vervolgens op enkele meters afstand van den toren eene afscheiding met prikkeldraad wordt aangebracht is alle gevaar voor ongelukken weggenomen. En wanneer het gemeentebestuur van Woensdrecht jaarlijks eenige losliggende steenen laat vastleggen en de aangebrachte portland cement laag op den toren laat herstellen, dan behoudt het met een jaarlijkse luttel uitgave eenen toren, die als gevangenis en lijkenhuis aan de gemeente diensten bewijst, die door zijne ligging op eenen hoogen heuvel op uren afstands te zien is en die door zijne architectuur een merkwaardig bouwwerk blijft, terwijl hij door zijnen verweerden toestand en door de klimop begroeiing een interessante ruïne in de gemeente is.

Op behoud in zijn tegenwoordigen toestand wordt dus aangedrongen."

Gaat het in dit rapport louter om de toren, die in oktober 1944 tijdens de slag om Woensdrecht totaal werd vernield, in het Brabants Nieuwsblad van 3 september 1949 geeft G. Sloomans een beschrijving van de kerk. Bij het afgraven van de grond, die men nodig had voor de aanleg van een nieuw sportterrein, kwamen de fundamenteën van de zuidelijke heijft van de kerk te voorschijn. Uit de opgravingen blijkt, dat de kerk inclusief de toren aan het koor 41 m. lang was, het koor 6 m. diep en 5 m. breed. De kerk had een kruisbeuk van 24 m. breed en 4 m. diep. Waarschijnlijk werd het gebouw ondersteund door twee maal drie pilaren, die een achthoekige voet hadden. Aanvankelijk was de kerk kleiner, maar zij werd rond 1482 vergroot met het priesterkoor en de kruisbeuk. Kennelijk werd de kerk te klein voor de parochie: 1464: 92 huizen, 1472: 78, 1480: 144 huizen (= 720 inwoners). In het begin van de Tachtigjarige Oorlog is de kerk door brand verwoest. De rooms-katholieken moesten het veld (en de kerk) ruimen voor de hervormden. Het transept werd wat gerepareerd en bleef in gebruik tot 1809, toen de hervormden voortaan in Ossendrecht gingen kerken. Het verval greep snel om zich heen. Ca. 1850 is de kerk verdwenen. De toren was niet bestand tegen het oorlogsgeweld. De slag was verloren.

Kerk en toren zijn verdwenen. Pogingen tot restauratie of behoud van de restanten zijn steeds mislukt. Ons resten nog slechts de afbeeldingen in de vorm van tekeningen, foto's en schilderijen.

Augustus 1979

R. Jacobs.

Gegevens ontleend aan:

- Archief van ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen, depotarchief V, 151, inv. nr. 53 (Algemeen Rijksarchief, Den Haag).
- H. Jacobs en L.W. Ijzbaach, Hoogerheide en Woensdrecht in oude ansichten; Zaltbommel, 1973.
- C. Sloomans, Schoon stuk Woensdrechtse historie, in: Brabants Nieuwsblad van 3 september 1949.
- Woensdrecht en Hoogerheide in de lange dagen van haar bevrijding.
Brochure, uitgegeven door de "Stichting Openbare Feestelijkheden", Woensdrecht, 1975.
- W.A. van Ham, De vijf heerlijkheden in de gemeente Woensdrecht. Publikaties van het archivariaat Nieuw Brabant, nr. 39.
- J.A.C. Tillema, Schetsen uit de geschiedenis van de monumentenzorg in Nederland; Den Haag, 1975.

UIT DE OULDE DOOS VAN DE BRIGADE OSSENDRECHT.

In deze jachtige moderne tijd is het vanzelfsprekend, dat men grote afstanden in een "mum" van tijd aflegt.

Trein, auto, vliegtuig en andere snelle vervoermiddelen zijn gemeengoed geworden.

Toch is het nog niet zo heel lang geleden dat de motorisch/mechanische vervoermiddelen hun intrede hebben gedaan.

Bij hun verschijnen, was de publieke opinie niet mals en men beschouwde b.v. trein en auto als uitvindingen van de "duivel", wiens waanzinnige snelheden weldra Gods wraak zouden afroepen. Hoe men rond 1900 over "snelheid" dacht, kunt U lezen in het volgend proces-verbaal.

KONINKLIJKE MARECHAUSSEE

DIVISIE N. BRABANT EN ZEELAND

DISTRICT BREDA
BRIGADE OSSENDRECHT

No. 55/1901

PROCES-VERBAAL

wegens nader onderzoek
te Ossendrecht

P R O - J U S T I T I A

Op heden den elfden juli 1900 en een is door mij B. de Vent, brigadier commandant, vergezeld van A. Bruijn-ooge, marechaussee, beiden van bovengemelde brigade, naar aanleiding van twee mij door den Heer Ambtenaar van het O.M. bij de Kantongerechten in het Arrondissement Breda toegezonden processen-verbaal, respectievelijk opgemaakt door veldwachters der gemeenten Lent en Elst met daarbij gevoegd schrijven van den Heer Ambtenaar van het O.M. bij de Kantongerechten te Nijmegen o.a. en welke stukken hiernevenomschreven worden teruggezonden, gehoord: Alphonse Charles Servais, oud 39 jaar, koopman, wonende te Antwerpen, thans verblijf houdende te Ossendrecht op zijn buitengoed "Grote Meer" en zulks voor nog circa 3 maanden, die verklaart: "Het is waar dat ik op 24 mei j.l. des avonds tusschen 7 en 8 uur als bestuurder van het motorrijtuig (automobil) genummerd 281, hiernede heb gereden over den Rijksweg van Nijmegen naar Arnhem en alzoo de gemeenten Lent en Elst ben gepasseerd. Het is zeer goed mogelijk dat ik ter plaatse waar de verbalisanten mij hebben gezien, met grootere snelheid dan 8 K.M. in het uur heb gereden, doch dan is dit een gevolg van mijne onbekendheid met de juiste grenzen van de bebouwde kommen der gemeenten, daar ik nimmer op plaatsen waar aan beide zijden van den weg huizen staan, met grooter snelheid dan 8 K.M.

in het uur mijn rijtuig laat voortbewegen. Hij verklaart verder dat bedoeld motorrijtuig een gewicht heeft van circa 950 K.G. en vertoont mij eene vergunning van Zijne Excellentie den Minister van W.H. en N om met meergenoemd rijtuig genummerd 281 de Rijkswegen te mogen berijden. Waarvan enz.

Gesloten Ossendrecht, den 11 juli 1901
get. de Vent en Bruijnooge.

Het verslag doet voor onze tijd lachwekkend aan.

Doch het vreemde vehicle, waarvan men er ter plaatse waarschijnlijk nog nooit een in "levenden lijve" gezien had, moet toender-tijd toch wel de nodige consternatie hebben verwekt.

De verschrikkelijke snelheid van meer dan 8 K.M. per uur in de behoude kom, heeft ongetwijfeld de kippen van de straat gejaagd, en de huismoeders naar binnen.

Ondanks het in onze ogen koddige van toen, mag men zich echter afvragen of het thans wel zoveel beter is, nu onze "normale" snelheden zoveel doden en gewonden eisen.

A.J.Oele.

BIJGeloof OMSTREEKS 1900!

Om een beeld te geven van het bijgeloof dat rond de eeuwwisseling te Ossendrecht heerste, volgt hier een verhaal, ontleend aan een officieel proces-verbaal, no. 5 ddo 8 jan 1902, van de brigade Ossendrecht, opgemaakt door de brigadier Dekker en de marechaussee Vreeman.

Op zondag 5 januari 1902 omstreeks 11.00 uur, bij het uitgaan der R.K. kerk, ontstond er een grote volksoploop. De aanwezige veldwachter A. Dingemans begaf zich "derwaarts" en zag dat Johanna D., Anna v.G. en Antoinetta v.G. naast elkaar tegen de grond lagen en dat de gezusters v.G. en Johanna D. elkaar wederkeerig sloegen. Hij had hen toen gescheiden en daar hij begreep dat het om Johanna D. te doen was, nam hij haar bij de arm en poogde haar via een binnenpad, naar huis te geleiden om zodoende de volksmenigte te ontwijken. Johanna wilde dat echter niet en liep door de Dorpsstraat, gevolgd door de veldwachter. Na ongeveer 200 meter werd Johanna D. door vorenbedoelde zusters en hun broertje Antonius, aangevallen. Zij werd langs alle kanten getrapt en geslagen, maar vocht als een furie terug. Weer schaidde de veldwachter deze vechtenden, waarna de weg vervolgd werd, achtervolgd door een massa publiek, dat geheel tegen Johanna D. gekant was. Bij het bierhuis J.v.O. gekomen, ging Johanna naar binnen, achtervolgd door degenen die haar hadden geslagen en een hele groep belangstellenden, waaronder ook de vader van de gezusters v.G. In dat bierhuis werd Johanna D. door de gehele familie v.G. aangevallen. Het gelukte de veldwachter de als een feeks vechtende Johanna in de keuken te dopen en hij wist te voorkomen dat haar belagers in die keuken doordrongen. In dat café ontatond toen een algehele vechtpartij. De vrouw van P.L. sloeg met haar parapluie driemaal hard op het hoofd van A.v.G., zodat deze in stukken brak. De oorzaak van de vete was dat Johanna D. de vader van de gezusters v.G. voor toevenaar had uitgemaakt.

Brigadier Dekker verklaarde in zijn proces-verbaal dat "Johanna D. zich het afgelopen jaar vanuit België, hier had gevestigd. De eerste tijd was zij dan bij de één, dan bij de ander inwonend, doch den laatste tijd woont zij ten huize van Petrus L. Bij hare vestiging alhier is zij begonnen zieken te bezoeken en beweerde dan dat die zieker betoverd waren, waaraan, vooral in het begin, vele menschen geloof hechten, vandaar dan ook dat, verschillende personen alhier werden verdacht, van te kunnen tooveren, waaronder ook de verdachte, de vader van de gezusters v.G. was begrepen. Wat dan ook de oorzaak is dat zij Johanna D. was lastig gevallen, een feit is dat zij in deze gemeente op vorenbedoelde wijze al veel twist en tweedracht gekweekt heeft en nog steeds door blijft gaan, zodat zij door verre de meeste inwoners, zeer gehaat is, zoodat het te verwachten is dat er in het vervolg nog vele ongeregelheden uit voort kunnen vloeien. Met dit vrouwspersoon kan men alhier niet praten, want niets dan onzin komt over hare lippen. Zij zegt van plan te te zijn op den ingeslagen weg voort te zullen gaan al moest zij er dan ook voor sterven!"

Hoe lang zij nog met haar "practijk" doorgestaan is weten wij niet. Maar met deze geschiedenis nog zo kort op de "hielen" zouden we kunnen stellen dat bijgeloof eigenlijk van alle tijden is.

WETENSWAARDIGHEDEN VAN EEN DORPSKRONIEKER. DEEL III

Macht en onmacht, vermogen en onvermogen zijn steeds twee grote factoren geweest waaruit onze geschiedenis is opgebouwd. Een van de machten is in zekere zin ook de kerk geweest, alhoewel een zekere traditie van burgers en Heren er wel toe zal hebben bijgedragen een kerk te stichten.

Wanneer de 1ste Kerk van Ossendrecht gebouwd is, valt helaas niet te achterhalen. We vinden haar het eerst vermeld in 1497, wanneer de jurisdictie, in Ossendrecht afdoende omschreven en geregeld wordt, tussen de heer van Bergen op Zoom, Jan II van Glymes, bijgenaamd Jan met de lippen en Machtild van Maelsteden, gehuwd met Jan Beijersen van Voxdale.

De betrekking van deze Machtild (die reeds in 1428 vermeld wordt als Vrouwe van Ossendrecht) met de Ossendrechtse Kerk, wekt enig vermoeden op, dat haar grootvader (?) Henricus van Maelstede of haar vader Jan van Maelstede, er al véél eerder mee te maken hebben gehad. Daarom eerst iets over deze Henricus en deze Jan. J. van Loon (CR 1965, blz 134) meent, dat de lage heerlijkheid van Ossendrecht in 1359 in bezit zal zijn geweest van Henricus van Maelstede, omdat hij, in genoemd jaar, een deel ontvangt van de cijns, die door de heer van Bergen op Zoom wordt geheven. (Gulden Roos 1965, pg. 143, noot 45).

Hierin wordt het volgende vermeld:

- Aan Machtild blijven:
- alle aanwas en eorren; heemden of te lands, de proprieteit en de
- andere heiden, molenaerijnsen en de andere goeden (= goederen); alle
- bruecke (overtredingen) tot 40 scellingen waertens toe. (Mocht de
- scellingen van toen gelijk gestaan hebben met de "oude tornaysen", dan
- de toegelaten boete gaan tot fl. 18,-- , een flinke som voor die tijd,
- want een oude tornayse had de waarde van 48 cent);
- de vischerijen den de vogelvrije; als hem aangaat van outs, schepenen
- te setten in Ossendrecht; en dat ze "in de gifte van der Kerken te
- Ossendrecht blijven in heuren ouder possessie.

Van Loon voegt er evenwel aan toe, dat het lijkt om gronden te gaan, buiten de heerlijkheid en dat het niet duidelijk is, hoe Henricus dáár recht op had, en verder, dat men nóóit een eigenlijke basis schijnt gevonden te hebben voor de afbakening van de wederzijdse rechten.

Jan, de zoon van Henricus, die in 1914 vermeld wordt als "heer van Ossendrecht, Ridder", moet zich, ten recht of ten onrechte, gewroken hebben op wat Bergen op Zoom hem had aangedaan.

In het jaar 1400 hield Jan, met tal van aanhangers, strooptochten in Ossendrecht en Hildernisse, met brandstichting, doodslag en roverij,

zodat ('t zal wel een uitspraak van Bergen zijn), van hem vermeld wordt, dat "heeren Jan van Maelsteden, ridder Henricus sone, die, toendertijde, om dergoeden willen gelegen (als Henricus het toen al bezeten heeft) in Ossendrecht ende in Hildernisse onze viant worden is".

- Het schijnt dat daarmee in de meeste dorpjes begonnen werd,
- want we ontdekken, dat ook Heerle, Hoeven, Standaardbuiten,
- Hildernisse, Schakerlo, Kruisland en Halsteren, een capella
- quarta hadden. (K. deel III en IV bij deze namen). Daar de
- van der Noots de goederen in Ossendrecht gekocht hadden van
- Arnoldus en Elisabeth van Breda, zou deze familie hebben kunnen
- bijdragen voor de vergroting van de capella (St Gemeent dat
- Beyerssen er het altaar, dat door een Joannes de Hovene zou
- zijn opgericht, hier bieschte, maar hierin moet hij zich ver-
- gissen, daar het gaat om een beneficie door Graaf de Hoeve,
- bisschop van Luik, waaronder heel Brabant behoorde tot 1569,
- aan het altaar verbonden.

Blijkbaar ging het niet meer om een cijns, maar om het bezit van de Ossendrechtse Heerlijkheid.

Hoe het ook zij, de Hertogin van Brabant, Josna van Polanen, toen nog staande onder de voogdij van haar oom Hendrik van der Lek, hield Jan de hand boven het hoofd. Zij verzocht Hendrik II van Boutersem, toen deze tegen Jan te velde wilde trekken, niet alleen om genade van hem en zijn handlangers, waar het ging om de begane misdaden, maar zelfs om de verdiende straffen.

Daar Henricus gehuwd was met Beatrix van Polanen, zal de relatie met Joanna van Polanen, wel mee een duit in het zakje gedaan hebben.

Boutersem trok niet tegen Jan op, hetgeen hem een keurig bedankje bezorgde van de hertogin. Blijkbaar heeft deze kwestie ten gevolg gehad, dat Machtild van Maelsteden in 1428 als "Vrouw van Ossendrecht" erkend werd.

Maar ook in de komende jaren rezen er kwesties op rond de zeggingsmacht van bepaalde rechten zowel van de heer van Bergen als van de Vrouwe van Ossendrecht. Deze moesten worden opgelost. Dit gebeurde in 1447, toen Jan II van Clymes, Heer van Bergen op Zoom, aan Machtild 6 rechten toe stond, waarvan één betrekking heeft op de Kerk van Ossendrecht. Zij zou namelijk het patronaatsrecht op die Kerk behouden dat in die tijd een aandeel meebracht in tienden van wat de Kerk opbracht. Haar oudere possessie zou kunnen teruggaan naar 1428, maar als Henricus of Jan dit recht reeds bezeten mocht hebben, zelfs naar 1414 en sterker nog naar 1359.

Hoe het ook zij, van 1447 tot 1497, treffen we over die Kerk slechts enkele bijzonderheden aan. Vooreerst, dat ze, volgens C. Sloomans, een quarta capella was, (dat is een kerk van de 3de rang) zodat de man van Machtild, Jan Beyerssen van Vordaele er een altaar oprichtte "onder den naam van den Almogenden God der H. Maagd en van de H. Catharina, op 9 maart 1489. (K. IV pag. 89). Mgr. Hotne, bisschop van Luik, verhief dit altaar tot een beneficie. Op 9 maart 1489 benoemde hij tevens Egiedius Bruyndaels tot rector of pastoor van Ossendrecht.

Blijkbaar is de capella quarta te voren bediend door disservitors (= waarnemers), dat is door priesters of paters, die van elders kwamen.

In elk geval is de capella in 1497 vergroot. In dit jaar toch werd op 2 januari een resolutie genomen, waarin te lezen staat "op ter begeerte bij die van Ossendrecht gegeven om te hebben geconsenteerd op elk vat bier, dat men daar zal halen, eene stuiver te hebben tot ter tymerisie der Kercke aldaer behof is bij Mijneheere geconsenteert ende accordeert, navolgende hoerder begeerte, ende dat in eene termijne van 7 jaar lang". Alsdus in 't "Koninklijk archief te 's-Gravenhage resolutien (van het Huis van Bergen) van 1494-1498 (K IV pag. 83, met noot onderaan).

Daar een vergroting altijd vraagt om een reden, dient daarnaar gezocht te worden.

Was het aantal inwoners sterk toegenomen, of moesten er, vanwege bijzondere omstandigheden ernstig rekening gehouden worden met eventuele bevolkingsaanwas? Vergeleken met 1472 (270 inwoners) zijn er, in 1496, 195 bijgekomen.

Toch blijft 465 inwoners, in 93 haardsteden, waarvan 78 huizen van armen en 10 onbewoonde huizen, niet zo'n geweldige betekenis. We menen daarom dat er een reden moet bestaan hebben voor verdere aanwas.

Op 24 december 1428 had Joanna van Boutersem, weduwe van Jan I van Glimes, als Vrouwe van Bergen, octrooi verleend tot het indijken van de schorren van Ossendrecht, en in 1447 vernemen we dat Ossendrecht reeds dijkgronden bezit, want in dat jaar komen ze met de Schepenen van Ossendrecht naar Bergen op Zoom om twee "hootvonnisse" (hoofdvonnissen konden alleen geveld worden door de bezitter van de "hoge heerlijkheid") terwijl daarbij wordt vermeld, dat ze dorpsvertegenwoordigers waren "van den nieuwen lande" (G.R. 1965 pag. 137).

Vanzelf doet dat alles ons denken aan de 1ste concessie door Jan II van Glimes gedaan aan Machtild van Maelsteden in 1447, waardoor deze ontving:

"alle aanwas en scorren, beemden of te lande". De inpoldering van de schorren bij de Schelde bracht niet alleen "nieuw en beter land", maar zou ook velen kunnen aantrekken om zich te vestigen in Ossendrecht.

Werkelijk er bestonden redenen om de "capella" in een toren Kerk om te zetten. Het zou ons verder niet verwonderen dat de beschreven situatie Jan Beyersen van Voxdale er toe gebracht heeft het versterkt Huis van Ossendrecht te bouwen, of, als 'dit reeds bestaan mocht hebben, te vergroten. J.B. van Loon (G.R. 1965) geeft op blz. 135 aan, dat, bij de regeling van 1447, (helemaal volgens het leenstelsel) de Heer van Bergen op Zoom van de leenman (of vrouwe), eiste, dat deze de mannen van zijn/haar hoeven, opnieuw zou laten beëddigen voor de verschuldigde hofdiensten.

- De hofdiensten bestonden hieruit, dat de mannen, op bepaalde dagen, met wagens en karren, voor de Heer van Bergen moesten werken. Deze diensten bestonden nog in de 18e eeuw, ofschoon er bij het jaar 1752 staat dat er toen nauwelijks meer dan één dag (per jaar?) gewerkt hoefde te worden (GR 1965 pag. 137).

Het hof van Ossendrecht moest dus instaan voor de diensten die het aan de Bergae Heer verschuldigd was. Waar dit hof stond, kan worden opgemaakt uit wat ter sprake kwam toen het huis van Ossendrecht, op 16 oktober 1577 gekocht werd door Jhr. Jacob van Serooskerke van de overige erfgenamen (zie hiervoor en wat volgt: G.R., 1965 pag. 137)

Het ging toen namelijk over "de hovene gelegghen tot Ossendrecht aan de Kerke..... de huissinghen hoeve baaschen ent zant..... met alle toebehoorten buyten ende beneden gelegen bij de Kercke van Ossendrecht". En verder over "den stenen hof met die nederhouve." Van Loon besluit daarduit, dat er, bij de Kerk, een versterkt huis bestaan moet hebben, met een nederhof, de gebruikelijke term voor de, bij een kasteel behorende hoeve of hof. Hij voegt eraan toe, dat we op de 18de eeuwse kaarten en in het cijnsboek van Ossendrecht, de hoeve van het Steenhuis vinden ten noorden van de Kerk aan de overzijde van de dorpsstraat, ongeveer waar thans nog de boerderij van van den Eynden staat. We hebben hier ongetwijfeld (zo besluit hij) de oude hof van Ossendrecht voor ons.

- Uit het feit dat men in 1845, nog zware fundamenten en onderaardse gangen gevonden heeft, ter plaatse waar men thans de herberg "de Prins" aantreft, besluit Krüger (IV pag. 87 onderaan en pag. 88 bovenaan) dat dáár wellicht het kasteel van Ossendrecht kan gestaan hebben. Daar "de Prins" ten noorden van de Kerk lag, is er veel voor te zeggen.

"Dat, zo vervolgt hij, wordt mede aannemelijk gemaakt door het feit dat het leen "Beyershof" groot 15 gemeten maai en weiland, met huis, hof en boomgaard, ongeveer daar ter plaatse lag." Daar oude gebouwen door de volkstraditie, die de taaiheid zelf is, plegen genoemd te worden naar hen, die er sterk aan verbonden waren, menen we te mogen aannemen dat het de man van Machtild van Maelsteden was, die het hof, (kasteel of versterkt huis) dicht bij de Kerk, waarover hij, door zijn vrouw het patronaatsrecht had, er zijn eigen stempel op gezet moet hebben, hetzij doordat hij het hof verfraaid heeft, hetzij doordat hij en zijn zoon, hebben uitgemunt in hun beheer. Zeker is, dat het huis van de Ossendrechtse heer nergens veiliger kon staan voor de door de Schelde opgestuwde watervloeden, dan tegenover de Kerk die juist, om die reden, wel verzezen zal zijn op de plaats, waar ook de nieuwe kerk van 1897 verzezen is.

De overstroming in februari 1953 bracht het Scheldewater tot de Kerkstraat, maar niet tot de Kerk.

Jammer dat we nergens bijzonderheden aantreffen over het verloop van de Kerkvergroting in 1497. Hoe lang heeft men er aan gewerkt? De biercijs, "in eens termijne van 7 jaar lang", is daarvoor zeker niet een beslissende maatstaf. Woonde pastoor of rector Bruynseels in Ossendrecht? Kreeg hij misschien onderdak bij de heer?

Ossendrecht had ook schippers, zoals Coel Allaert, Corn Gierinck, en Jan Jacobszons;

- De eerste vernoemd: 16 april 1418, de 2e, 14 oktober 1472 en
- 28 april 1473; de 3de op 27 juli 1498. (Op 4 mei 1495 vervoert
- een ongenoemde Ossendrechtenaar 125 "viertelen tarwe"). Zie St.
- Gt. ook voor O.L.Vr. op 't Stocken in B. o. Zoom.

gingen deze ook ter bedevaart naar O.L.Vrouw op 't stocken in Bergen op Zoom (1470) of zelfs naar O.L.Vr. op 't Stocken te Antwerpen (1474), waar de varensgezellen hun belangen bij Maria kwamen aanbevelen?

Er kwamen ook Ossendrechtelingen naar de 5 markten van Bergen op Zoom zoals een zekere Willem, die daar "gebrande wine" (product van huisnijverheid!) aan de man bracht. Was dit voor hem en andere marktbezoekers uit Ossendrecht een mooie gelegenheid om daar de St. Lambertus kerk en de St. Geertruides kerk te bezoeken en in Borgvliet het St. Geertrui's putje zoals parochianen van een St. Geertrudis kerk ongetwijfeld betasde.

Geschiedenis en overleving zijn tezamen verweven en het is goed dat er soms nog belangrijke gegevens worden gevonden. Want dat er zich te Ossendrecht een priester bevond in 1430 moge wel blijken uit de onderstaande akte. De akte bevindt zich op het Rijksarchief te Antwerpen en is een onderdeel van de schepenbrieven.

Op 22/24 februari 1430 werd n.l. de volgende akte gepasseerd:

- *Jacob vande Wiele, priester en cureyt van Ossendrecht gaf in*
- *aelmoesen na sijn lijf (= overlijden) van Corneliae, Jacob,*
- *Clause en Iysbette, sijne natuerlijke kinderen en de kinderen*
- *die hij noch vererijghen mach, alle de goeden wijer hande die*
- *sijn have en erve die hij boven wettige schuld malade en tes-*
- *tament achter hem laten sal, te hebben en overgallijck te deylene*
- *en dat zij van de eene kine op de andere versterken sij allen,*
- *sonder wettich oyer so delen sij wederom op hare andere gerecht*
- *oeyr salvo dat Iijsbet Godevaerte, moeder van de voorschreven*
- *kinderen, haer tocht ende bijlevinghe aende voorschreven goe-*
- *deren sal houde (eodem die nota i s 28 februari 1430).*

Uit bovenstaand blijkt dat de priester een gezin had en na zijn overlijden alle bezittingen aan vrouw en kinderen vermaakte. Hoe groot die bezittingen waren en om wat het precies ging is niet duidelijk en zo blijven er altijd weer vragen omtrent ons eigen "heem". Hopenlijk kunnen we nog weer nieuwe bronnen vinden en bestuderen zodat we deze gegevens weer aan kunnen vullen en verbeteren. Want, dat was vroeger en zo is het nu: een mens is toch nooit te oud om te leren!

Anja de Greef-Verhees.

Noten en literatuur:

1. Bergen op Zoom de stad der Markiezen. C. Sliotmans 1949
2. Langs onze Wegen. Ir. G. Overdijkink. 1967.
3. J.B. Krüger deel 3 en 4 Kerkelijke Geschiedenis van het Bisdom Breda. 1875.

4. Anonymi Geschiedenis van het Klooster van Huybergen 1906
5. van der AA. Aardrijkskundig woordenboek deel 9 en 12.
1846 - 1849.
6. Fr. Halma Toneel der Vereenigde Nederlanden 2 folianten 1725.
7. J.P.H. van de Broek. Bijdrage tot de Geschiedenis van Baerle
1947.
8. Tijdschrift de Gulden Roos 1941.
9. Tijdschrift St. Geertruidbrome 1923.
10. Taxandria 1895.

REMEDIEËN VAN EEN HUYBERGSE DORPSS MID ANNO 1808

Remediën van een Huybergse dorpsmid voor kwalen welke mens en dier zoal kunnen treffen.

II

In het eerste deel is er vrij uitvoerig ingegaan op de gebrekkige geneeswijzen, die er in die tijd vooral ten plattelande bestonden. Toch zullen wij nog even teruggaan naar de ongetwijfeld belangrijke punten:

ad. 3: Bijgeloof en ad 8: Armoede,

genoemd in Tijding 79/2 blz. 28 en 29.

Er was veel bijgeloof door grote onwetendheid van zowel godsdienstige als profane zaken. Verder had de bevolking, gedurende lange perioden, met een bijna chronisch gebrek aan voedsel te kampen. Onderwijs, zo het voor die tijd die naam verdient, kon er niet genoten worden, maar toch is hiermede oorzaak en gevolg onvoldoende toegelicht.

Het ging er in Europa en zeker in de Nederlanden en vooral in het Hertogdom Brabant rond 1500 vrij welvarend naar toe. Zo bloeide ook "in onze dorpen langs de waterkant" handel, landbouw en scheepvaart. De bevolking nam gestadig toe en alles deed verwachten, dat de vooruitgang aan zou houden, doch met de overstromingen, die rond 1530 begonnen nam de ellende en teloorgang een aanvang. Vele goede gronden gingen verloren. Dorpen en steden werden in een periode van 50 jaar door het water verzwolgen. Handel en scheepvaart vielen stil, de bevolking nam af en begon te verpauperen.

Al in de 15e eeuw had de Bourgondiër Karel de Stoute door zijn oorlogen veel onheil gesticht. De geldmiddelen waren op en vijanden legio. Bij de eerste de beste verdere strubbeling zou dit zich wreken. Dit gebeurde dan ook prompt.

De verarmde bevolking werd ontevreden door de zwaardere belastingen en nijpend voedselgebrek. De tweespalt in de kerk (die we hier niet nader uiteen zullen zetten) en de opstand in de Nederlanden, waren er in de 2e helft van de 16e eeuw de oorzaak van dat grote verwoestingen werden aangericht.

De bevolking werd uitgeschud en van huis en haard verdreven. De geregelde troepen, zo men hiervan mag spreken, en ongeregelde bendes, brachten tal van epidemieën over, die de reeds geteisterde en verarmde bevolking verder uitdunde. Gedurende de rest van de feodale tijd was er geen sprake van echte rust en vrede. Men werd ofwel "door de kat of de kater gebeten".

Er was geen geld, dus ook te weinig eten, te weinig ontwikkeling en hierdoor ook te weinig kennis van wat dan ook. Met als gevolg weinig of geen vooruitgang. Het bijgeloof tierde er welig; bijgeloof, dat men meestal niet van het andere wist te onderscheiden, en bijgeloof kostte, als middel tegen vele zaken, in feite niets. Geen wonder, dat het zo gemakkelijk stand hield en zelfs tot in onze tijd kan men zien, dat in de zogenaamde ontwikkelingslanden bijgeloof en onderontwikkeling meestal een gevolg zijn van materiële en geestelijke armoede. Tegen deze achtergrond vervolgen wij het relaas van de Huybergse dorpsmid, anno 1808.

VOOR DE PEST DER PEERDE.

47.

Deze ziekte kan men bemerken.
Want peerds Buyck is bekans achter tot aan
de schinkels is ingetrokken
Het gaat gedeurig liggen.

Deze ziekte is vol perijkel als een paert daarmee twee of dry maanden gegaan heeft. Daarom deezen die den navolgenden drank bereijden zal den man van het paert zeer nauw voorzegggen dat hij te lang gewacht heeft en dat het paert perijkel heeft van te sterven. Want zij blijven dikwijls in 't inneemen van den dranck. En neemen zij hem niet in zij moesten evenwel sterven. Daarom moet gij den man de dood van dat peert zelf toeschrijven.

Dit sluit aan bij no. 7.

48.

Om deze krankheijd te genezen.
Neemt vier kannen dick sterck bier en een alf pond verkens smout hoe houder hoe beter een alf pond houde wey boter.
Een groote tinne kop vol gezochten angelika een alf entvol zevenboom.
Een goede snee brood.
Een halve kan spaanschen wijn deselver materi.
Zal men zaamen laten zieden tot op de helft noteer den spaanschen wijn zal men daar niet bij doen voor een kan andere materie een kan ingezonden is, dan zo doet men dezelve daarbij en laat het te saamen ziede. Als het alf ingesode is zo neme het van het vier en laat het koele tot het Bloed Lauw is dan zoo geeft et paert den helft des 's mergens in al Eer et gedroncken heeft en de ander helft Zanderdaags ook al eer et gedronke heeft.
Noteert ist zaake dat et peert onder et inneemen neer Valt zo gist terstond Een halve kan in zijnen half

Probatum Est.

47/48.

Het blijkt dat het paard lichaamlijk niet in staat is de drank in te nemen, en daardoor sterft.
De aangewende middelen zijn ons reeds bekend uit de eerste aflevering. Tegen deze ziekte had men geen verweer en het "Probatum Est" klinkt alleen maar goed.

49.

Voor een peard dat Vervangen is buiten het huys of opt veld.
Als een peert vervangen is zo blijft et bijkanstens staan en kan kwaalijk voord gaan het begint te zweeten bijzonder aan de ooren enden mond.

Voor oftet koud staat en schudt en beeft alsof het de kortse hadde. Als gij dit markt aan een peerd zoo neemt een Raspe dewelke men altijd bij hem behourde te hebben Om op alle plaatse Veerdig te zijn. Raspt dan zoo Veel van den hoorn van het peerds Voordsten voed, tot eenen halven eijerdop vol en geeft dat in met wat werm hier of water. Zoe muegt gij hem terstond gebruike.

Ander voor hetzelfde.

Neem een verschen wermen menschendreck en wrijft denselven wel aan peerds mond kamter wat mede en dat schade niet. Daarna zoo neemt eenen leijnden doek en doet dar van denselven dreck op en bent dit op pearts gebit en laat het daarop gaan knauwe en laat et peerd warm rijden, het geneest.

49.)

Waarschijnlijk is met "Vervange" "Bevangen" bedoeld. In ieder geval is het paard door een vrij plotsse aandoening overvallen. Het geraspte hoorn en den menschendreck zijn weer eens een teken van onwetendheid en bijgeloof. Een Afrikaanse medicijnman zou het waarschijnlijk niet veel anders doen.

50.

Een generaale Remeedie voor vervangen peerden.
Hetzij door eeten of drinken hetzij door wind.

Laat dit peerd vooreerst in de borst aan weerszijden en bewaart een oord van dat bloed in gevel de peerden naamelijk des anderdaags de naavolgende drank zal ingenomen hebben.

Dat moet gij dat bloed voeren onder een met den haver en laat et paard Saamen op Eten et andere bloed als gij het laat terstond daarmede de borst insmeeren. Steld et peerd warm daarna neemt gij twee lood van den besten weijn. Roeden of Witten en anderhalf lood levergal een lood genigricum (fenegriek) en anderhalf loot nardus zaad een antvol zevenhom twee loot kerszaad stoot dat klein et een na et ander in een vijzel. Doeg et tezaamen in een eerden pot laat omtrent een vierdeels uers kooken en doet dan daarbij vijf of zes leepelen mostaart gelijk men hem is etende Voert het wel ondareen en geeft et peert hiervan drij dagen na malkanderen in 's morgens Eer et gedronke heeft maar gij moet het bloet lauw maken.

Met de navolgende zelf zal het peerd smeeren.

Neemt een loot kremil olie een loot terpentijnolie.

Voor dry stuyvers olie van speck voor vijf stuyvers dialtia voor acht stuyvers pekilolie mengt dit koud door elkanderen in eenen serden pot. Smeert hiermee de adere en de senue van de borst in en tusschen de beenen en wel terdeegen in vier of vijf daagen tijd zult het peerd bloed lauw water te drinken geeven en idere reijs een antvol roggemeel daar ingeroert Dat is niet en te verbeteren want het is van veele menschen verzocht maar zij hebben het niet kunnen krijgen Probatum.

50.)

Een recept met veel verhaal. De meeste geneesmiddelen kennen we al. Dialtia (onbekend). Narduszaad is een olieachtig product, ook wel Niggelle genoemd. De bedoeling was waarschijnlijk verzachting en dat kan het uitwendig wel gedaan hebben.

Smidse Suijkerbuijk ± 1900
Huijbergen

Molenstraat, Huijbergen.
1892. Hout. Vaessen. Photograph. Levensverzuim.

4091

Toch staat het in tegenstelling met het hoornschraapsel" en de menschendreck".

En als we Probatum vrij vertalen als "proberen" i.p.v. "Het is bewezen" dan zitten we waarschijnlijk goed!

Vanaf nr. 50 heeft Frans Suykerbuyk zijn voorschriften niet meer van een nummer voorzien, voor de duidelijkheid zullen wij dit wel doen.

51.

Om wormen uit het lichaam der paarden te verdrijven.

Neemt een half lood gent...

Een vierendeel loo

Twee leepelen zout

Twee leepelen vol gestoten alssem

Een antvol knoflook

Een oort goeden sterken wijn

Twee oort menschen pis

Laat deze specareijen te saamen zieden tot het

dry tot vier leepels ingezoden is.

Zoo haalt het van het vier en laat bloed lauw worden en

giet dan den paarden in den hals.

51.]

Van de hier aanbevolen middelen is er waarschijnlijk geen enkel dat afdoende heeft geholpen.

Vaaslal denkt men hiervoor aan Boerenwormkruid (Tanacetum Vulgare), het blad van de Es (Fraxinus), mannetjesvaren (Dryopteris) enz. enz.

51A.

Hij vervolgt: Voor hetzelfde.

Neemt eyerschaalen en stoot die kleijn en doet die in eenen kop doet daarbij een oort vers zwart bijeen en bij een kop volgezouten knoeflook en drij lepels zout en roert dat onder elkanderen en giet de paerden warm in den hals.

Naar dat gij dit ingegoten hebt en willen zij dikwijls niet eeten neemt dan een sneebrood en wrijft daar wel met in maar laat het op eete koolen (hersten?) (Het brood waarschijnlijk).

En geeft alzoo het paard te eeten.

Daarna wast men het peerd den mond af met waaterazijn en met knoeflook en zout gemengt zo zal het appetijt krijgen.

Probatum Est.

51A.]

Als dit voor "hetzelfde" is dan kan er niet veel waarde aan toegekend worden.

Er is trouwens tussen de kwaal en de remedie weinig verband te zien.

Met zwart is schoonmakerszwart bedoeld zie 52.

52.

Voor Buykpijn der paerden.

Neemd een antvol zevenboom klijn gestooten Een en bol knoeflook ook klijn gestooten Een antvol Buskruijt Een oort wijnazijn Een oort schoonmakerszwart.

Een oort menschenpisch een antvol zout het wit van vijf eijeren.

Mengt dat dooreen zonder warm te maaken.

Laat dan dat peerd in de spaaraders als geij dat dan hebt gedaan geeft et dan den drank in en deekt het werm toe en hout het al gaande tot dat het pist.

En kan het niet pissen omdat de vuerigheid van het hert niet is zoo neemt eenen bol huislook en doet die vast en steekt die in 't vas!

en zo zal stallen of pissen.

Noteert dat men den voorschreven drank den Eersten dag als het peert die krankheid kreijgt.

Dan behoeft men geen aaders te laten.

Probatum Est.

52.)

Met recht een "knallende" remedie.

Aderlaten was in die tijd eigenlijk populair en werd zelfs, contra-rie toegepast bij bloedarmoede.

Huislook (Sedum Sempervivum) is wel eens aangewend tegen verzweringen en branderigheid. Zoals bij vele recepten moet er toch wel wat twijfel zijn geweest, vandaar dat er sterke dingen werden bijgehaald, zoals fecaliën, buskruit, zenuwen e.d.

Dit vestigde immers de indruk dat het een machtig middel was.

53.

Voor een peerd dat niet pissen kan.

Neemd een levende luis en een stuk zeep zoo groot als een aazelnoot en steekt het dan in waar het langs pist.

P.B.E.

53.)

Een echt klapstuk.

Deze remedie moet wel geholpen hebben of er moet iets zeer ernstigs met de urinewegen geweest zijn.

Overweeg hoe de mens er op zou reageren.

We mogen er niet aan denken!

54.

Om het vier in de wond te (blussen?).

Neemt drij of vier hand-vollen Nach Scheel Dewelke den grauwen is en draagt zwarte hoorens (bessen)

Twee kannen menschendrek Een kan keereemelk laat det tezaamen zieden, smeert de wonden en daar meede Drij of Vier daagen.

Daarna gebruikt hetzelfde om de wonden te geneezen.

54.)

Alweer een gedurfd middel.

De nachtschade bevat alcaloide en is giftig.

Over "den drek" zwijgen we maar.

55.

Over raspen aan de beenen.

Deze raspen krijgen zey aan de beenen in zonderheid aan de knieën dees raspen zijn op de wijze van wratten. Zij worden hard en bersten op dat hard. of gij het hard kunt afsneijden en daarna neemt zenuwater met eenen strooy Wisch en wrijft de plaatse daar meede, zoodat er begost bloed uijt te komen dan neemt Zwavel, peper van beide even veel en stoot sensgelijks.

Bezonder neemt dan smoud en laat het wel smelten dan ruert er dat gestoote poeder duer tot een zalve smeert De Wonden daarmee het geneest Probatum.

55.)

Raspen zijn de zweren van een huیداandoening. Het stuk wrijven van de raspen en insmeren met de voorgeschreven substantie zal een "warme" aangelegenheid geweest zijn. Het paard van Sinterklaas zou er waarschijnlijk ven op i.p.v., over het dak springen.

56.

Voor een peerd dat van een ander getrept is door den zool des voets
alzo dat er vuilen drek in groeijs en het vier daar inkomt.

Neemt eenen halven leepel vol ongeblusten kalk en het wit van een eij een lepel vol, nogh heen hantvol roet, drij vingeren vol buskruit, deze dingen roert men door elkanderen.

Noteert, gij moet alle dagen een nieuw materie maeken.

Want zij door haar zelven daar heet heijde teerden (?).

Ook moet gij alle daagen dat schoon uijt vagen Eerd dat gij het naar volgende daaraan doet. Om deze wonden te genezen dat van alle vuilgheljd.

(de rest is vrij onleesbaar, doch behelst van het vuur weg te blijven).

56.)

Met de ongebluste kalk en het buskruit zou vuur dodelijk geweest zijn. Het recept doet lachwekkend aan, doch is in wezen een teken van onvermogen zoals zovale anders.

De volgende alinze is te onduidelijk, en daarom gelaten voor wat ze is.

57.

Om aders te stoppen.

Neemt een stuk van Sponce steekt dat aan den ader al brandend en laat het alzo branden en het zal genezen.

57.)

Deze keer is het raek.

Dichtschroelen, zeker voor die tijd een normale zaak.

58.

Voor fenijn steeken.

Neemt haverhoo en wrijft die tusschen Uw handen en legt die op het geneest.

58.)

Bepaald een dubieus middel om steken van insekten te genezen.

59.

Voor Koeyen die bloed pisschen.

Neemt een pint van haeren pis en een pint peekel en een schootel van over een jaar boone meel.

Neem een stoop keeremelk gelijk zij uit de koeij komt maakt dat tot een pap en giet et de koeijen in.

59.)

Middelen voor de paarden tot duver te kust en te keur.

Nu echter een "paardemiddel" voor de koeijen en verder zullen de koeijen in 1808 wel niet veel melk, maar toch zeker geen karnemelk gegeven hebben.

60.

Een schoon remedie voor alderlei beesten hetzelve koeijen, verkens en ander diergelelijke als ze ziek zijn en dat men de ziekte niet kent.

Neemt zoo veel driakel als een noot groot is en twee lepels honing en twee hoofden huislook en twee versche eijeren een hand vol zout. En als de kruiden groen of gedroogd zijn doet er zijn. Naar meter menkt terp en tijn goubloemen Wijnruit Rebarber ijzerhaard en ons lieve vrouwe distel, groeve saet Vangkruit dit drukt alle saamen en verzet in bier of in melk en steekt het in de beest als men de kruiden niet gezooden en zijn zoo geeft ed hun in met bier. Dit is Een Schoon Remedie voor de krankheijd der beesten als er krankheijd onder de beesten komt. Zo geeft het ze de gezonde meede. Maar als gij de voorschreven kruiden niet en kent vinden neemt vier of vijf eijeren honing en alsen En friakel gavet dat in maer dan moet gij ze eerst Laeten Want anders helpt het niet maar gij moogt deze drank geene koeijen geven die met kalf zijn.

60.)

Alweer een lijvig recept en wel tegen bijna alles, moeier kan het al niet!

1. Driakel en Friakel slaan zeker op
Friakel en Terakel, een oud samengesteld geneesmiddel met veel opium tegen vergiftiging, ook algemeen middel.
2. Terpetijn zou tegen rheuma helpen.
3. Rabarber bezit laxerende eigenschappen.
4. Vangkruit, bedoeld is waarschijnlijk Valkruit (Arnica Montana) werkt volgens deskundigen stimulerend op het hart en gaat ontstekingen tegen.
5. IJzerhard (verbena) is wel aangeprezen tegen rheuma, bronchitus en zou tevens de lever en nierfuncties stimuleren.
6. Goudsbloemen kan men aanwenden bij wonden en verzweringen. Tegenwoordig schijnt het ook in de "cosmetica" gebruikt te worden.
7. Wijnruit (Ruta Graveolens) wordt wel aanbevolen bij zwakte en menstratieklachten.
8. Alsem (artimesia Absinthium) is wel aangeraden bij maagklachten en stuwingen van gal en lever, doch schijnt giftig en daarom niet aan te raden.
9. Vrouwedistel en waarschijnlijk bedoeld hij hier Vrouwenmantel (Alchemilla Vulgaris) werkt naar sommigen aannemen bloedstelpend.

Tenslotte zijn de eieren ook niet te versmaden, maar al bij al toch een voorschrift dat serieus aandoet en zodanig genomen dient te worden.

61.

Voor een peerd dat de klem in den mond heeft.

Neemd een vierendeel fenegriek kleijn gestooten en giet dat het peerd in den hals. Neemt dan warmen wijn azijn breekt den mond open met Eenem stek. Het zal genezen.

61.]

Dit is weer een remedie tegen tetanus.

De mond van het paard openen is al een probleem op zichzelf.

62.

Voor kranke beesten.

Als gij niet en zien kunt wat de beest let zoo neemt huislook en stoot die kleijn met zout oock gestooten en mengt dat met azijn en doet daarbij twee versche eijeren en giet dat het beest in den hals. Probatum.

62.]

De lezer zal intussen wel bemerkt hebben, dat wanneer er van "in den hals gieten" sprake is, in de mond gieten bedoeld wordt.

62A.

Item zoo daar een beest sterft en men is bang dat er meer van ster-
ven zullen zoo neemt dat hoofd van dat doot beest en kockt het tot
pulver en doet daar wijngaart bladeren bij en kerven Verucna conelia
(?) onze Vrouwe distel laat dat zaamen bidden en gevet dat de beesten
te drinken zoo blijven ze behouden.

Probatum Est.

62A.]

Behoudens de onleesbare, zijn de ingrediënten bekend. Het hoofd en
dus ook de hersens zijn er bijgehaald. Dit lijkt wel het toppunt.
En men zou zeggen "moet er nog zand zijn"!

63.

Voor een raazend peerd oft beest of mensch.

Neemd wilde kaarde en stootte met water en geeft het hen in den hals.

Dit mag men ook aan menschen geven, want et is geprobeert aan menschen
en aan beesten. Probatum Est.

63.]

1. De kaardehol (Dipsacus Silvester).
 2. Kaarde (Stratictes Aloides) ofwel Ruiterkruid.
- Geneeskraft waarschijnlijk te verwaarlozen.

64.

Voor een gezwollen hals.

Neemt popul en bijvoet salaet alssem en vrijft dat zaamen en kockt dat
met honing en legt dat werm op ten hals het geneest.

64.]

Met popul is wel populierenblad bedoeld. Salaet Alssem mag men waar-
schijnlijk voor gehakte alssem verslijten. Het is opmerkelijk dat hij
dikwijls dezelfde ziekte ten tonele voert met een ander voorschrift.

65.

Voor een peerd dat zijn mis niet maken kan.

Neemd eensn witten aleijn en sneijdt hem door en steekt hem vol zant
en raep smout en steekt dat het peerd in het fundament zoo diep tot
hoover den helleboog maar maakt U hand en arm evenwel vet met smout.

65.)

De helleboog heeft betrekking op de "veearts". Verder zal het de dar-
men wel geprikkeld hebben en met het gewenste resultaat. Neuzen dicht!

66.

Voor een peerd dat krenk es.

Neemt voor twee stuijvers triakel.

Een half musser goed raap smout met wat bier of melk onder Een ge-
mengt en giet et peerd in het geneest met Godts hulp.

66.)

Zonder twijfel!

67.

Voor buijkpijn der peerden.

Neemt een pint zoets melk en look Savel Boom Raap smout en dat het
peerd ingieten en het geneest met Gods hulpe, probatum.

68.

Voor een peerd dat den rug gebroken is of gedrukt is.

Neemt den hoed van den hoorn van een peerd Oesterschelpen en hoenders-
mis brandt dat tezaamen neemt dan dat pulfer en doet dat dunnekens op
de gedruckte plaatsen en bint daar den peerdenmis op tot het genezen
is.

68.)

Met gebroken rug of gedrukt mogen we aannemen dat hij resp. een in-
gereden ruggegraat en schaafwonden bedoeld.

Ingereden is een volkse benaming voor een doorgesakte ruggegraat ont-
staan door te zware belasting.

De substantie zal i.p.v. genezing een "luchtje" gegeven hebben.

69.

Voor een peerd dat door het schot gekwetst is.

Legt daar op hoeten nagel nat zant dat is ook goet voor het bloeijen
voords neemt termentijn en spiegelharst en bergen smeer dat zaamen ge-
kukt en legt dat op zo kom de wonde te regt. Dan neemt Een loot hopen
Rood en grond dat en strooijdt dat daar dan in dan neemt veemes honing
en Spaansch groen en azijn en terve blom en saet ook
in doet het wel onder melkender wast het dan met wijn azijn waar het
te doen is. Hier kunt gij alle wonden meede genezen.

69.)

Spiegelharst spiegelhars.

1. Gezuiverde hars.

2. Witte hars vermengd met terpentijn.

Veemes, zeer onduidelijk geschreven zou i.p.v. veemest ook veenmos
kunnen zijn. Spaansch groen = Guicholheil (Amagallis Ardensis).

Van enige kruiden zou misschien een positieve werking uit kunnen
gaan, doch het geheel is zeer bedankelijk.

70.

Als een peerd niet stallen kan.

Neemt knoflook en gemaalen peper kleijn gestooten alle beide en geeft
dat de peerde het zal genezen. Probatum.

70.]

Weer andere twijfelachtige middelen voor een reeds eerder aangehaalde kwaal.

Stallen = Urineren.

71.

Hoe men wonden of kwaad vlees geneest.

Neemt Schapenroet (?) Spaans Groen en leem meng et onder maelkander en vermaakt de wonde daarmede en kwaad vlees zo doet er zout en koper rood en het geneest met Gods hulp.

71.]

1. Schapenroet is een benaming die zo ze al juist is door ondergetekende moeilijk is te verklaren. Mogelijk een andere benaming voor Schape-smeer, wolvet van de schapen. In sommige streken wordt hiermee ook wel zoet reuzel bedoeld.

2. Koperrood = metaal sulfaat ook wel couperose.

72.

Voor een peerd dat wormen in den buik heeft.

Neemt twee ballen look. Leverlook of anderen, Savalboom met Een pint Zoetemelk en de die niet gelsegten is als zij van de koeij warm komt en giet dat het peerd warm in, het geneest.

72.]

Ongevaarlijk en ongeschikt.

Tot zover het eerste boek van onze smid/veearts uit de Napoleon-tische Tijd".

Een verzameling van vooral koddige, bizarre en gevaarlijke, doch ook van deels ongevaarlijke en nuttige recepten, maar toch een afspiegeling van de tijd, waarin hij leefde.

Daarom mag men aan zijn geschriften, hoe vreemd ze ons nu ook voorkomen, wel degelijk waarde hechten.

Op de laatste bladzijde van deze getuigenis heeft hij nog eens een extra proeve van zijn schrijfkunst gegeven.

En daardoor is deze het aangewezen sluitstuk van dit artikel.

A.J. Pijnen.

Wormen het geneest

Eynde van Het Eerste Boek
Door myn Franciscus Nicolaus
Feyker Buyk.

Franciscus
Nicolaus

Feyker Buyk

1722

Amsterdam

DE LEGERPLAATS OSSENDRECHT GEZIEN DOOR EEN NEEWKUNDIGE BRIL

In de Zuid-Westhoek is de legerplaats Ossendrecht een begrip geworden dat praktisch niet meer weg te denken is uit de historie van de laatste 25 jaar. Door deze militaire gemeenschap heeft vooral Ossendrecht en in mindere mate de wijde omgeving en dat is dan een gebied van Bergen op Zoom tot Putte, landelijke bekendheid gekregen, want vele duizenden jonge Nederlanders hebben in de loop der jaren hier hun dienstplicht vervuld, zodat ze in een strek van Nederland kwamen die normaliter niet zo erg in de belangstelling ligt.

Ook vele beroepmilitairen hebben zich in die beginjaren, dus in de vijftiger jaren, in de omgeving gevestigd, uiteraard in het begin met de nodige reserve, begrijpelijk was dat wel, want voor de meesten was het een vrij onbekend gebied van Nederland. De aanpoezing met de bevolking in de omgeving was in het algemeen zeer hartelijk en verliep zonder grote moeilijkheden. Velen zijn hier blijven wonen en voelen zich verbonden met de bewoners van de Zuid-Westhoek en bepalen mede het gezicht van W.-Brabant. Ook in economisch opzicht is de legerplaats een belangrijke factor, vooral gezien de momenteel sterk teruglopende conjunctuur, en het is dan ook prettig te weten dat er ± 150 burgerkrachten benodigd zijn in allerlei functies om de noodzakelijke werkzaamheden te verrichten. Ook de winkeliers en niet te vergeten de horecabedrijven waren er wel bij, zeer zeker nu de soldaat beter gehonoreerd wordt. En terecht. Zo heeft hij meer geld, en kan dus meer laten rollen.

Hoe is deze legerplaats ontstaan?

Voor de 2e wereldoorlog kende men in Nederland talrijke z.g. garnizoenen. Bergen op Zoom is hier een mooi voorbeeld van. Maar dit beeld is volledig verouderd, want door de steeds hogere en uiteraard moderne eisen die aan een leger moeten worden gesteld en ook omdat de meeste kazernes totaal verouderd zijn en vooral omdat ze de groei van menige stad in de weg stonden, kwamen er plannen ter tafel om in Nederland verspreid, een aantal legerplaatsen te bouwen.

Liefst zo ver mogelijk van de steden vandaan om ruimte te creëren voor de noodzakelijke oefeningen met zo min mogelijk overlast voor de burgerij. Zo ontstonden er in Nederland verschillende legerplaatsen, ook hier in de Zuid-Westhoek. Na het geresedkomen van de legerplaatsen zijn de meeste verouderde kazernes overgedragen aan de burgermaatschappij o.g. gekocht, denk b.v. maar weer aan Bergen op Zoom als voorbeeld:

- A. De bekende Grande Massau-kazerne is gekocht en de vrijgekomen ruimte wordt nu benut als parkeerplaats.
 - B. Het Markiezenhof is nu een museum.
 - C. De Wilhelmina-kazerne staat al jaren leeg en zal wel worden gekocht en de vrijkomende grond wordt een uitbreidingsplan.
- Zo gaat het in veel plaatsen in het land.

Zo ontstonden zoals gezegd de tendens om kazernes o.g. legerplaatsen z.v.w. buiten de steden te creëren, dit i.v.w. de noodzakelijke ruimte om te oefenen.

In april 1953 kwam de legerplaats Ossenrecht grotendeels gereed, deze was echt wat men noemt in heel korte tijd uit de grond gestampt door verschillende bouwondernemingen die deze grote klus gezamenlijk uitvoerden onder de verzamelnaam "Bouwcombinatie Zuid-Nederland".

Noodgedwongen werden in februari 1953 al enkele gebouwen in gebruik genomen door het Rode Kruis en ingericht als opvangcentrum voor geëvacueerden, allemaal slachtoffers van de grote wateroverstroming die helaas zoveel doden heeft geëist en ook materiële schade heeft aangericht.

Ongeveer in dezelfde tijd werd de legerplaats ook voor een gedeelte bestemd als opvangkazerne voor de vrijwilligers die na een korte, pittige opleiding uitgezonden werden naar Korea in het kader van de toegezegde militaire hulp aan de Verenigde Staten, die Zuid-Korea te hulp kwamen toen dat land werd aangevallen door Noord-Korea, gesteund door China.

Door al deze maatregelen werd de legerplaats al in gebruik genomen voor deze geheelvoldoed was. De officiële opening was pas in april 1953. Toen werd de legerplaats benut voor de eerste algemene opleiding, waarna de soldaten over het gehele land uitverreiden naar hun oorlogsonderdelen. Militairen bestemd voor de diverse wapens en dienstvakken, hebben hier hun eerste schreden op militair terrein gezet en werden opgeleid voor hun ev. taak in oorlogstijd. Wij denken b.v. aan het beroemde Luchtdoel van de Kolonel Greter, 4000 inwoners op de legerplaats was toen heel gewoon. Maar dat was toen wel evenveel als het totale inwonertal van het dorp Ossenrecht. Daarna kwamen de opleidingen voor resp. de Artillerie, de Verbindingdienst en de Intendantstroepen, terwijl er tussendoor nog gelegerd was de schrijveropleiding van de vroegere C.O.A.K. uit Kampen en ook de aanvullingstroepen bestemd voor Nieuw-Guinea kregen hier de vereiste opleiding.

Momenteel wordt de legerplaats o.a. bevolkt door z.g. COKL eenheden, gemiddeld ± 800 man, die hier opgeleid worden tot chauffeur, daar komen de jeeps vandaan met het bekende rode leebord en ook de knallende leemotoren die dagelijks onze wegen bevolken. Ook is er een opleidingschool voor de militaire administratie gehuisvest en het opleidingscentrum lichamelijke opvoeding, voor de ineiders de vroegere sportschool "Hooghelen". Ook is er nog een klein detachement van de Bundeswehr, dit in de kader van de NATO.

Ook het commando Herhalingstroepen is op de legerplaats gevestigd en van hieruit worden alle herhalingsoefeningen geleid. De commandant van deze staf is tevens commandant van de legerplaats.

Ondanks allerlei geruchten merkt U wel dat de legerplaats optimaal wordt gebruikt en van laagstand is dan ook geen sprake, integendeel, regelmatig wordt er nog bijgebouwd en worden de bestaande gebouwen gerenoveerd om weer aan alle eisen te kunnen voldoen.

De ontwerpers van de legerplaats, dus nu zo'n 30 jaren geleden hebben een open oog gehad v.w.b. de aanpassing in het bestaande terreinpatroon. Indien men over de Puteeweg richting België rijdt moet men scherp opletten anders is men al gepasseerd zonder meer te zien dan de hoofdepoort.

Men heeft destijds zoveel mogelijk bij de bouw de bomen en de bos-
schages laten staan en naderhand is er nog veel bijgeplant, zodat
 het nu weer aardig op een bos lijkt. De cultuur-technische dienst
 houdt goed in de gaten dat de natuur zo min mogelijk geweld wordt
 aangedaan en dat het milieu zo goed mogelijk wordt beschermd; ook
 op de oefenterreinen is men - enterecht - zuinig en de militaire
 overheid tracht zo min mogelijk schade toe te brengen aan het ge-
 bied dat uiteraard gelegen is in een van de mooiste gedeeltes van
 de Zuid-Westhoek. Zoals bekend sluit het oefenterrein aan op de
 Kalmthoutse heide, een welbekend Belgisch natuurreserveat.

Ondanks alle voorzorgsmaatregelen is er toch in de droge zomer
 van 1976 een grote bosbrand uitgebroken waarvan de littekens nu nog
 goed te zien zijn. Grote stukken heide en bos waren zwartgeblakerd;
 gelukkig is er weer veel ingeplant en de natuur is zich weer flink
 aan het herstellen en hopelijk blijven we verder van dergelijke
 rampen verschoond, want het bestje groen dat er nog is, is hard
 nodig voor de steeds toenemende recreatie in dit gebied.

Dit is in grote treffen de nog vrij jonge geschiedenis van de
 "legerplaats" die toch al meer dan 25 jaar oud is.
 Want zo snel gaat de tijd.

A.V.

„Tot zyn wille gebragt“

In 1772 gebeurde er te Putte iets, wat toen wel de nodige deining zal hebben verwekt, want schandaaltjes doen dit immers altijd.

Niet dat een criminele zaak, want dat was het, zo zelden voorkwam, doch het waren de betrokkenen, die door hun onderlinge verwantschap, deze een ekstra schandaleus karakter gaven.

Het voorgevallene, een strafbaar delict, was binnen de kortste keren bij de "overheid" bekend. Deze aarzelden dan ook niet deze zaak aanhangig te maken en strafbaar te stellen.

Gezien het mogelijk is, dat van de hoofdpersonen nog afstammelingen te Putte leven, hebben wij in het relaas hun achternamen onvolledig weergegeven.

Op 22 maart 1772 vergaderde *"de Weledel" Gestr. Heer Arent Vinok* Drossaerd van het Zuyt en Westquartier des marquisaets van Bergen Op ten Zoom R.O."

Hij deed dit in gezelschap van de schepenen van Putte en 2 daartoe aangezocht *"uyt de bank van Woensdrecht"*.

Met betrekking tot deze crime geeft hij de vergadering te kennen, dat Marijn de Cl. die vroeger te Ossendrecht woonde en daar "Arbeyder" was, voortvluchtig is.

Marijn blijkt er met de stille trom vandoor te zijn gegaan *"en zig al 3 of 4 maanden geleeden naar Hoevene in Oostenrijks Brabant te hebben begeeven"*.

Dit was waarschijnlijk toch maar net even over de grens.

Maar reden om de kruk te trekken was er wel.

Hij had het *"over zig kunnen verkreejgen om zijn "deselves stieff-dogter Anna-Catharina van St. "in haar eer te bedreijgen"*.

Anna-Catharina was een dochter uit het eerste huwelijk van zijn vrouw, Catharina Meijnkes.

Het meisje, dat daarna de ouderlijke woning te Ossendrecht had verlaten, was bij "Andries Lemmens" arbejder binnen dezen Dorpe" ingetrokken. Doch de "bedreyger" liet niet af. Marijn kreeg integendeel meer armslag. Gedurende de eerste vijftien maanden dat zij daar was, deed Marijn doorlopend aanzoeken om met haar "vlesseleyck te converseeren". *"En hij heeft haar uiteindelijk "tot zijn wille gebragt"*.

In die gemeenschap hebben zij samen en verder met de uitdrukkelijke toestemming van Anna Catharina, zes maanden verkeert.

Een typisch voorbeeld van een meisje, dat uiteindelijk niet tegen haar belager en dit geval nog wel "haaren stiefvader", is opgewassen.

"In sulker voege, dat deselve, van meergemelde bewangert is geraekt en op den 18e deser ten huysen van meergemelden Andries Lemmens van een kind is verlost geworden".

Het meisje heeft in barensnood uitgeroepen dat niemand anders de vader van het kind was, dan Marijn de Cl. Voorts dat andere mannen haar totaal vreemd waren.

De overheid wist terdege, dat de barensood, de geijkte periode was om de "confessie" te ontlokken. En daarmee gingen de overspeligen dan ook voor de bijl.

Volgens Drossaard en Schepenen tenminste.

Ze overwegen *"dat diergelijke misdaad strijdig is aan Goddelijke en menschenleijke wetten en dienen te worden gestraft"*.

Waarschijnlijk is dit een moeilijke opgave geweest.

Want men besluit, dat, indien zij in (Staats) Putte worden aangetroffen, arrestatie zal volgen. IN geval van aanhouding zullen zij dan bij afwezigheid van een cachot te Putte *"tot 's Heeren gevangene Poorte te Bergen op Zoom worden gebracht"*.

Bij "gebreke van hen zullen "deselves" goederen worden aangeslagen zolang hun afwezigheid duur.

W.g. C.v.Linden
 Corn.v.Doren
 Hendrick Loos
 Pieter Cleeren (handmerk)
 Pieter Leys (handmerk)
 G.V.Putte (Woensdrecht)
 Adr.de Meester (Woensdrecht)

Of het tot een veroordeling gekomen is, geeft het stuk niet aan.

Marijn de Cl. de hoofdschuldige lijkt de dans toch wel ontsprongen te zijn.

In geval van bloedschande, zoals dit, al was het in feite aanverwantschap, waren de vooruitzichten trouwens niet zo best.

Opsluiting, brandmerking en eeuwig bannissement, waren de straffen, die men toebedeeld kon krijgen.

Al met al een duidelijk voorbeeld, dat men met de zeden geen loopje kon nemen,

Of toch.....? zoals Marijn met de benenwagen.

A.J.Pijnen

Uit het resolutieboek van Putte 1772 fol. 83-84 R. en V.

VAN SUKERPEEËN EN BATRAVEN.

Geleerden hebben vastgesteld, dat er vier elementaire smaken zijn: Zoet, Zuur, Bitter en Zout.

Smaken verschillen, en dat geldt op de eerste plaats voor de voorkeur welke iemand voor een bepaalde smaak heeft. De een houdt van zoet, de ander van zuur, een derde van Bitter, enz.

Of en hoe bovenbedoelde geleerden hebben kunnen vastleggen, wat men nu precies onder "zoet" moet verstaan, weet ik niet. Niettemin mogen we vaststellen, dat "zoet" in het algemeen betekent: zacht, aangenaam, niet prikkelend.

Naar deze smaak heeft men sinds oeroude tijden gezocht. Daarvan getuigt een heel bekende tekening op de rotsen bij Cogul (Oost-Spanje) nu zo'n 7000 jaren geleden gemaakt. Wij zien iemand - is het een man of een vrouw? - bezig met het uitbranden van een bijennest om de honing te kunnen bemachtigen.

Bijenhoning was namelijk een zeer gewaardeerd zoetmiddel. Aanvankelijk verzamelde men honing van wilde bijen, totdat men ongeveer 3000 jaren v. Chr. in Egypte en Mesopotamië er toe over ging bijen in korven te houden. In de Middeleeuwen bereikte de bijenteelt in Europa haar hoogtepunt. Men gebruikte honing niet alleen als zoetmiddel, want reeds vóór onze jaartelling kende men een methode om uit honing een alcoholhoudende drank te bereiden, welke men "honingbier" of "Mede" noemde.

Druiven en andere zoete vruchten gebruikte men in Zuid-Europa eveneens als zoetmiddel en als grondstof voor het maken van opwekkende dranken (wijn). Nog zuidelijker werden dadels en palmsap voor dit doel aangewend. Voorts kende men in Europa ook de Suikerwortel (*Sium sisarum*), oorspronkelijk uit Midden- en Oost-Azië, maar reeds in het begin van onze jaartelling in Europa geteeld. Tegenwoordig groeit deze plant alleen nog maar in Tirol.

Wij vermelden deze plant, omdat men dikwijls meent, dat deze plant de voorloper is van onze suikerbiet of "sukerpee". Maar dat is beslist niet zo. We zullen U het verhaal van de suikerbiet of "sukerpee" nog vertellen.

Eerst moeten we aandacht besteden aan het Suikerriet, dat vele eeuwen lang de allervoornaamste leverancier van zoetheid in de vorm van suiker was. Er bestonden verschillende soorten Suikerriet, waarvan het ras "*Saccharum officinarum*", dat reeds 8000 jaren voor Chr. in Nieuw-Guinea bekend was, het meest voldeed. Men ksuwde en zoog op stukken gebroken of geplet suikerriet en verheugde zich over de heerlijke zoete smaak.

Die vreugde werd nog groter, toen de bewoners van Voor-Indië als eersten erin slaagden uit dat suikerriet suiker te maken.

Ons woord "suiker" komt dan ook van het oud-indische "sarkara", hetgeen kiezel, fijn zand en - tenslotte - suiker betekent. Het mag dan wat vreemd klinken "suiker" aan te duiden met een woord, dat kiezel of fijn zand betekent, maar wij denken dan aan onze geraffineerde kristal-suiker. Wat die Voor-Indiërs uit suikerriet verkregen leek inderdaad veel op zand. Van het oud-indische "sarkara" maakten de Persen "sakar" de Arabieren "sukkar", de Spanjaarden "azucar" en de Fransen "sucre".

Dit laatste woord leidde tot ons Nederlands woord "suiker", gewestelijk "suker".

Het kweeken van suikerriet werd na 1500 n. Chr. overgebracht naar de toen pas ontdekte Zuidamerikaanse gebieden. Cuba, Argentinië en andere Zuidamerikaanse landen werden de grootste exporteurs van suikerriet, want over het algemeen werd toen de suiker in Europa uit het riet bereid en geraffineerd.

In de 17e en 18e eeuw waren de Zuidamerikaanse gebieden geen soevereine staten, maar koloniën, vooral onder hegemonie van Engeland. Bovendien was Engeland toen de sterkste zeemogendheid ("Britannia rules the waves").

In geheel Europa begon men langzamerhand suiker in plaats van honing te gebruiken. De bijencultuur werd volkomen op de achtergrond gedrongen. Het is begrijpelijk, dat, vooral in landen die geen koloniën bezaten, gezocht werd naar de middelen om op andere wijze dan uit suikerriet suiker te produceren en zo onder de macht van Engeland vandaan te komen.

Men moet dan weten, dat in de groene delen van planten stoffen worden gevormd, welke de "Wetenschap" met "suikers" aanduidt. De stof, die onze (kristal)suiker levert, heet "saccharose". De vraag was nu, welke plant de meeste saccharose vormde en of de daaruit bereide "suiker" overeen kwam met rietsuiker.

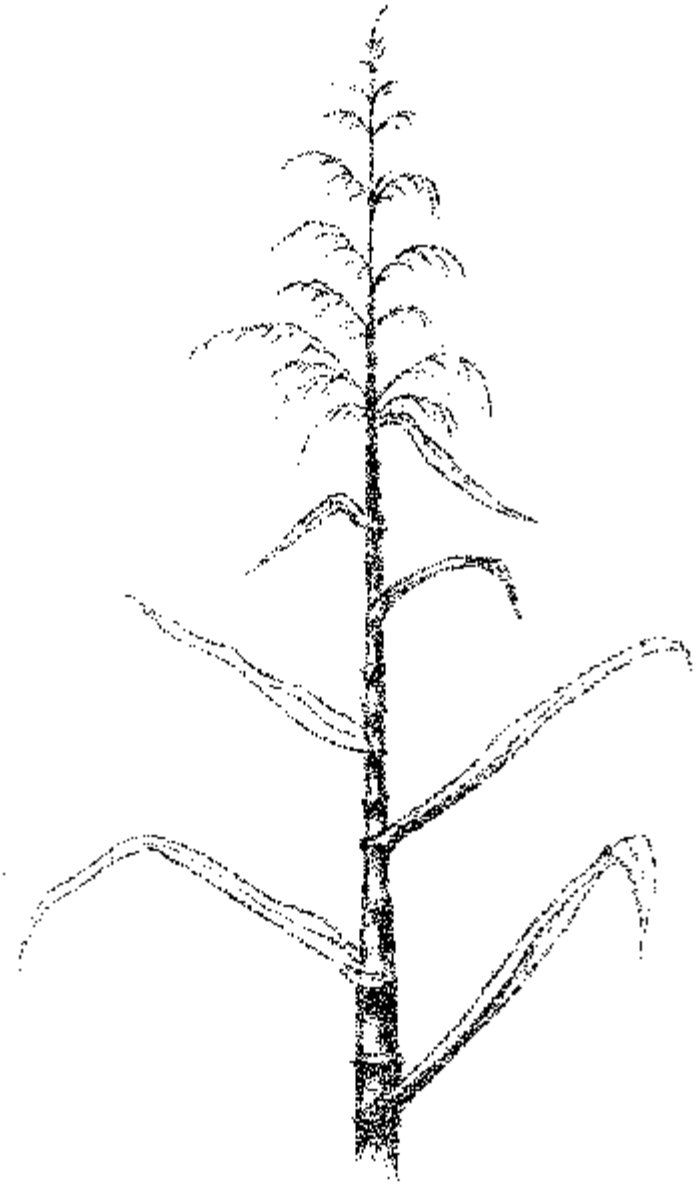
In 1747 gelukte het de Berlijnse apotheker A.S. Marggraf suiker te maken uit een plant, welke men al heel lang kende, namelijk de Beta vulgaris. Men kende deze plant, zoals gezegd, reeds heel lang en in verschillende variëteiten. De mensen aten echter alleen de bladeren bij wijze van groente. Er bestond echter ook een variëteit, die vooral als veevoer werd gebruikt, namelijk onze Voederbiet of Mangelwortel. Daarnaast was er nog een andere variëteit, welke we allemaal kennen: de Keukenbiet ofwel de Kroot met zijn lange, dikke, felrode wortel, welke men at.

Met deze soorten bieten experimenteerde Marggraf. Hij had echter meer oog voor de wetenschappelijke waarde van zijn experiment, dan voor de economische. Marggraf moge dan de ontdekker van de bietsuiker zijn, het was zijn leerling Franz Carl Achard, die als eerste deze ontdekking economisch wist uit te buiten. In 1802 stichtte hij met overheids-hulp in het Silezische dorpje Günern de eerste bietsuikerfabriek. De suikerophrengst was echter nog laag: 3 à 5 % van het bietgewicht en economisch was zo'n bedrijfje eigenlijk niet verantwoord. Achard hield echter vol en de politieke toestand in Europa kwam hem daarbij te hulp. Immers, op 21 november 1806 kondigde Napoleon, Keizer van Frankrijk en heerser over Europa, het zogenaamde "Continentaal Stelsel" af, waarbij bepaald werd, dat geen goederen van buiten Europa (lees: Engeland) meer mochten worden ingevoerd. Er kwam toen dus geen suikerriet meer binnen. Men was voor suikerproductie aangewezen op suikerbieten. De prijzen voor suiker stegen enorm en het fabriekje van Achard werd rendabel.

Ondertussen hadden plantkundigen en landbouwers niet stil gezeten. Zij ontwikkelden uit de oorspronkelijke Beta vulgaris, welke we reeds genoemd hebben, een biet met een zeer hoog suikergehalte en met een dikke knolvormige wortel, die de naam Beta vulgaris, variëteit "saccharifera" (= suikerdragend) ontving. Dit was onze tegenwoordig welbekende: "suikerbiet" of "sukerpee".

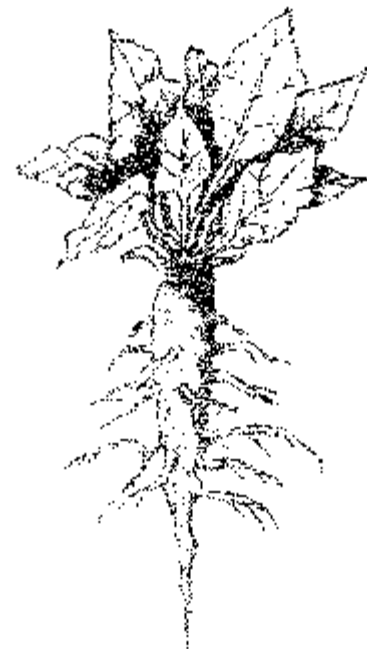
Beating machine
1900 - 1901 U.S.A.

Beating
in blood

Beating
Beta vulgaris
saxifraga

Beating
saxifraga

Ook de technici zaten niet stil en ontwikkelden nieuwe productiemethoden. Toen echter Napoleon, na de Slag bij Waterloo in 1815, ten val kwam, zakte de hele bietsuikerindustrie in elkaar. Immers er kon toen weer suikerriet worden ingevoerd en daar kon de bietsuikerindustrie niet tegenop. Maar de kennis op het gebied van de suikerbietenteelt en van de bietsuikerbereiding was zover voortgeschreden, dat enkele tientallen jaren later de grondslag kon worden gelegd voor de heropleving van de bietsuikerindustrie. Ons land staat in opbrengst per hectare bovenaan de lijst van suikerbietproducerende landen. Het suikergehalte wisselt en ligt tussen 16 - 18% van het wortelgewicht.

Het zal de lezer(es) bekend zijn, dat in officiële stukken meestal gesproken wordt van "Beetwortelen", waar in het gewone spraakgebruik "bieten" of "sukerpeeën" gezegd wordt. Dat is een merkwaardig verschil in naamgeving, dat we gaarne zouden toelichten. "Riet" of "Beet" komt natuurlijk van "Beta", dat al eerder genoemd is, en in Frankrijk spreekt men van "bette" als men de oorspronkelijke "Beta vulgaris", de plant waarvan men de bladeren als groente gebruikt, bedoelt. In Frankrijk kent men een knolgewas, dat men "rave" noemt. De naam voor suikerbiet nu is bette + rave = betterave. Letterlijk vertaald betekent dat woord dus: "Beetknol". Een knol is een wortel en dus is het woord "betterave". Dit Franse woord is echter een algemene benaming voor een bepaalde groeiwijze van de Beta vulgaris. Verschillende variëteiten vallen hieronder. Zo kent men in Frankrijk de "Betteraveroug e" = onze Keukenbiet of Kroot; de Betterave fouragière = onze Voederbiet of Mangelwortel; tenslotte de "Betterave sucrière" = onze Suikerbiet. Men noemt al deze wortelen korthedshalve "betterave". Het Franse woord "betterave" heeft nog tot iets anders geleid. Suikerbieten werden vóórheen door de landbouwers in hun wagens naar havens en haventjes vervoerd voor verschepping naar de "Beetwortelsuikerfabrieken". De mensen die zorgen voor het laden en lossen van die suikerbieten, waren tamelijk raawe klanen. Hun werk was bijzonder zwaar en vroeg hun volledige inzet. Allicht, dat je dan niet zo erg fijngevoelig bent, ofschoon ik er enige gekend heb, die echt aardige en behulpzame mensen waren. Men had voor deze mensen een naam, die een verbastering is van het woord "betterave"; men noemde ze namelijk "Batraven".

Hiermede is, naar mijn mening, het woord "batraaf" verklaard. Veel meer moeilijkheden ondervond ik bij het zoeken naar de herkomst van het woord "Sukerpee". Het etymologisch woordenboek van Dr. J. de Vries laat mij in de steek. Hij schrijft: "peen" is ontstaan uit ouder en dialectisch "pee" van onzekere herkomst. Geen wetenschappelijk etymoloog zijnde en met alle risico's van dien, waag ik het voor te stellen: dat "peen" niet komt van "pee", maar "pee" komt van "peen". De omgekeerde wereld dus. "Peed" komt naar mijn gevoelen van het latijnse woord "penna" = slagpen, d.w.z. de grote veren van een vleugel. Dat zijn puntige dingen en de wortel van een biet is óók puntig. We spreken hier namelijk van een "penwortel", en zo'n wortel heeft een suikerbiet. Ons woord "pin" hangt er ongetwijfeld mee samen.

Nochtans is mijn afleiding van het woord "peen" of "pen" niet meer dan een gevoelen. Het bewijs ontbreekt.

GRONDEN EN EIGENAREN IN DE 18e EEUW TE WOENS DRECHT

Van oudsher is grondeigendom, naar gelang oppervlakte, kwaliteit, bebouwing of bestemming, een bewijs van mindere of meerdere welstand.

Geen wonder, dat grootgrondbezitters machtige lieden waren, die dikwijls daardoor in diverse bestuursorganen zitting hadden. Rijkdom is immers ook macht.

De 18e eeuwse maatschappij dreef in hoofdzaak op landbouw en veeteelt. En dit was in Woensdrecht zoals bijna overal elders, ook het geval. In Woensdrecht waren de gronden, evenals b.v. te Ossendrecht, in twee groepen in te delen. Dit waren de zandgronden "ten hooge" en de betere "ten laege", de kleigronden. Dit kwam dan ook wel tot uiting in de verhouding tussen b.v. zand- en kleiboer. Terwijl de zand/kleiboer (en die waren er veel), daar dan meestal ook precies tussen stond.

Om de lezer echter enig inzicht te geven in belastbaar grondbezit "ten hooge" in het Woensdrecht van de 18e eeuw, volgt hier een complete inventarisatie van de percelen en hun eigenaren. Onder belastbare gronden worden in het algemeen verstaan, deze welke in exploitatie waren.

De inventarisatie steelt in hoofdzaak op het "Quohier ofte Pondboek der Heerlijkheid Woensdrecht anno 1772" met aanvullingen uit het "Chijneboek van Woensdrecht anno 1760".

Hieraan zijn ontleend:

- A. De grootte der percelen: dikwijls nog 1979 exact terug te vinden.
- B. De aangrenzende percelen.
- C. De eigenaren of eigenareszen vanaf 1760 - + 1810 met als uitlooppunt 1772 zowel naar vroegere als latere data.
- D. Vermelding van de namen (toponimen) van percelen en/of gebouwen. Met een verklaring van deze aan de hand van geadpte documentatie.

Voor de goede orde maken wij er U op attent, dat de oude "Heerlijkheid Woensdrecht" veel groter was dan het gebied wat men thans tot het "kerkdorp" rekent. In grote lijnen werd Woensdrecht in de feodale tijd omsloten door de navolgende grenzen:

OOST: Bergen op Zoom en in hoofdzaak Huybergen.

In een lijn, die liep vanaf Zuidgeest tot de grens met Hoogerheide, ter hoogte van de nu grotendeels verdwenen Buitendreef.

ZUID: Hoogerheide, volgende de limietscheiding gaande van de grens met Huybergen langs de Buitendreef en huidige Mathias Wolfstreat, langs de zuidelijke zijde van de Woubaan op de Raadhuisstreat. Verder in westelijke richting iets ten zuiden van de Onderstet en het Markje naar de rivier de Agger (de Kreek) tot de grens met Hinkelencord, toen Zeeland,

WEST: Hinkelendoord en slikken van de Oosterschelde via de loop van de Agger, de scheiding tussen Brabant en Zeeland.

NOORD: De Heerlijkheid Zuidgeest.

Via een grens volgende een lijn van Zeeuwsse slikken van de Oosterschelde ten zuiden van Lindonk via de Langenteen tot aan de Huybergse Baan.

QUOHIER OFTE PONDBOEK DER HEERLIJKHEID WOENSOREGHT.

Nr. 1 Guillam Snakken.

Een hoeve genaemt "den Langenteen" in vijf percelen zijnde bosch en zaaïland groot 19G. 1)

Noord: de Heyde of gescheij van de Zuydgeest.

Oost: no. 2

Zuyt: het ander gedeelte van deesen no.

West: de Antwerpsebaan

Guillam Snakken.

het 2e gedeelte van no. 1.

Groot: 9G76R.

Noord: het vooraangaende (no. 1).

Oost: no. 2 en 7.

Zuyt: no. 5.

West: Antwerpsebaan.

OPMERKING: Jan Bogaars in 1760

Magdalena van Mechelen in 1775.

Jan v. Gensen, echtgenoot Cornelie Looyen in 1788.

Langenteen: Naam is zeer waarschijnlijk ontleend aan dit sertijde in dat gebied liggende teenvormige ven.

Nr. 2. Guillam Snakken.

Een heijveld en Ven, den Langenteen.

Groot: 13G266R

Noord en

Oost: de Heijde

Zuyt: ten deele no. 9 en 7.

West: no. 1.

Jan Bogaars in 1769. Verder als no. 1. Toponiem als voren.

- 1) G = Gemeten (1 gemet = + 0,4 ha.)
R = Roeden (1 gemet = 500 roeden)

Nr. 3. De Wed. Monsieur Adriaen Muts.

de helft in 't boomven (boompjesven).

Groot: 10G47R.

Gandsom in de Heijde.

Zuyt: no. 4 of d'andere helft.

OPMERKING: Wed. Adr. Muts in 1760.

Bij koop dd. 6 juli 1787 Gabriël Swagemakers.

Boomven: Dat een ven als "Boomven" wordt vermeld is niet verwonderlijk. In die tijd waren er bijna geen dannebossen, doch heiden. De aanwezigheid van eerdere bossen ligt hier voor de hand.

Nr. 4. Antonie Willems en Pieter Swagemakers.

de andere helft van 't boomven.

Groot : 10G.

Rondeom de Heijde.

Noord: nr. 3. of de vorige 1/2

Jan Bogaars in 1760.

Na Pieter Swagemakers, Gijbert.

Huybrechts als gehuud met de wed. Pieter Swagemakers.

Nr. 5. Jacobus Brooijmans.

een perceel zaaijland.

Groot: 4G4R.

Noord: no. 1, Oost no. 7, Zuyt no. 6.

West: de Antwerpse baan.

Jacobus Brooijmans in 1760.

Na diens overlijden Jacobus de Jongh, dan gehuud zijnde met de 2e echtgenote van Jac. Brooymans.

Deelgenoten 2 kind. uit eerste huwelijk van

J.B. x Margartha v. Campen en 5 uit zijn laatste huwelijk samen voor f 1443,--. Vervolgens alles uitgezocht door de Magistreat van Woensdrecht dd. 19 september 1775.

Nr. 6. De wed. Adriaen Muts.

een perceel zaaijland genaamt den grooten blok.

Hieronder 500R. heijveld.

Groot: 8G265R.

Noord: no. 5 Oost no. 8

Zuyt : Wed. Pieter Snakken met no. 9.

West : de Antwerpsebaan

In 1760 eveneens de wed. Adr. Muts.

Bij koop Gabriël Swagemakers in 1787.

Grooten Blok: Een ietwat ontoepasselijke naam voor een perceel, dat niet groter is dan de omliggende.

Nr. 7. De Wed. Adriaen Muts.

Een heijveld.

Groot: 8G100R.

Noord: no. 2 Oost no. 9 Zuyd no. 8 West 1,5,6.

In 1760 als voren.

In 1760 als voren.

Nr. 8. Antonie Willems.

Een heijveld.

Groot : 4G220R.

West en Noord de wed. Adriaen Muts met nos. 6 en 7.

Oost en Zuyd no. 9.

Jan Bogaars in 1760

Nr. 9. De Wed. Pieter Snakken.

een blok zaaijland. Het westelijk gedeelte van het volgende perceel groot 4G.

Noord: no. 5.

Oost: Het oostelijk gedeelte van deesse no.

Zuyt : no. 10.

West : de Antwerpsebaan.

In 1760 nog op naam van heer man Pieter Snakken.
Wed. P. Snakken was Joanna v.d. Meer, voordien gehuwd met Pieter Aertes Slooven. Na heer dood aan de kinderen uit dit huwelijk P.S. x J.v.M.

Verder: Resuëie Sloove bij koop van 20 nov. 1780.

Gabriël Sloove bij koop van 17 aug. 1780.

Nr. 10. Antonie Willemsse.

een boesch.

Groot: 2G130R.

Noord en

Oost : no. 9

Zuyt : no. 11.

West : de Antwerpsebaan.

Jan Bogaers in 1760.

NOOT: Antonie Willemsse x Joanna Pijnen.

Nr. 11. De Wed. Adriaan Nuts.

Een blok zaaijland genaemt de Steede

Groot: 1G280R heijde te saemen 8G280R.

Noord : no. 10.

Oost : ten deele no. 9 en 12.

West : de Antwerpsebaan.

Zuyt : no. 14.

In 1760 eveneens Wed. Adr. Nuts.

Vervolgens ook Gabr. Saegemakers in 1787.

De Steede: Steede behoeft niet noodwendig een boerderij te zijn, doch een kavel of kavels grond is eveneens mogelijk.

Nr. 12. De Wed. Adriaan Nuts.

een heijveld.

Groot: 12 G17 OR

Noord : no. 9

Oost : de heijde en ten deele Zuijd.

West : no 11 en 14.

Zuyt : no.13.

Eerdere en latere eigenaers als no. 11.

Nr. 13. De Wed. Adriaan Nuts

Een blok zaaijland en boesch genaemt Het Roggeveld.

Groot: 30180R heijde te saemen 60180R.

Noord: no. 14. en 12.

Oost : de Heijde

West en

Zuyt : no. 16.

Eerdere en latere eigensers als no. 11.

ROGSEVELD: Hier is de verbinding met zeeiland duidelijk.
 Rogge een graansoort, die nog zeer weinig
 wordt verbouwd.

De oegeten waren in die tijd wegens het
 ontbreken van kunstmeest zeer meger

Nr. 14. Jacobus Brooijmans.

een blok zeeiland.

Groot: 60226R.

Noord: no. 11.

Oost : no. 12 en ten dele zuijd met no. 13.

West : de Antwerpsebaan.

Zuyt : no. 16.

Jan Brooijmans overleed in 1760. Na diens dood zijn
 weduwe in huwelijk met Jac. de Jongh. Voor legaal
 verband zie no. 5.

Nr. 15. Jacobus Brooijmans.

een perceel zeeiland en bosschen 30176R, heijveld
 saemen.

Groot: 120176R.

Noord: nos. 14 en 15.

Oost : de heijde.

West: de Antw. baan.

Zuyt : nos. 16 en 17.

Zie no. 14. Voor legaal verband no. 5.

Nr. 16. Cornelis Brooijmans.

Een perceel zeeiland en bosch met 120R heijveld te
 saeme.

Groot: 30130R.

Noord: no. 18.

Oost : no. 18.

West en

Zuyt : no 17.

De Wed. Willem Brooijmans in 1760. Daarna de gezame-
 lijke kinderen van de echtelingen Brooijmans. dd. 16
 april 1800.

Nr. 17. De Wed. Pieter Snakken.

Een perceel zeeiland en bosch met 126R. Heijveld, saeme
 60126R.

Noord: no. 15 en 16

West : Antwerpsebaan.

Oost en

Zuyt : no. 18 en 21.

In 1760 N.v. Dort en de kind. Pieter Slooven. Pieter Slooven zie no. 9.
Na de dood van de Wvd. Slooven aan haar kinderen, enz.
enz. Zie hiervoor eveneens no. 9.

Nr. 18. Jacobus Brooijmans.

Zijne hoeve bestaende uit 86 zaaijland, 66100R bosch
en kanten, 56220R heij, dus te saamen 20620R.

Noord: no. 27 en 15.

Oost: de heijde,

West: no. 21.

Zuyt: Den Groenenwegh niet aangepaten.

In 1760 Jac. Brooijmans. Zie verder no. 5.

De groenen weg: De groenen weg een arden weg, die
die nog bestaat waarschijnlijk was
hij met planten of struikgewas afge-
zet. Mogelijk kan met groen een niet
officiële scheiding bedoeld worden.
Zo spreekt men ook wel van de "groen-
ne grens". Verder is de betekenis van:
jong. vers (Verdam blz. 230).

Nr. 19. Jacobus Brooijmans.

Een perceel zaai- en weiland, gèncst de Heljningen.

Groot: 7610R.

Noord: Het groene wegje volgens nr. 18.

Oost: no. 27.

West: no. 22.

Zuyt: de Waterloop.

Voor opvolgende eigenaren, zie no. 5.

De Heljninge: Veel voorkomend. Toponiem. Hierbij denkt
men aan oshelmen. De oorspronkelijke en
juiste betekenis is een afscheiding tus-
sen erven of landerijen. (Verdam blz. 244).

Nr. 20. Jacobus Brooijmans.

Een perceel wijde over de loop.

Groot: 16252R.

Noord: den Waterloop met no. 19.

Oost: nr. 27

West: nr. 24.

Zuyt: no. 26 en 25.

Voor later eigenaren zie no. 5.

De loop: Dit is de waterloop die vroeger in de volke-
mond ook wel "Bollekensloop" werd genoemd. Deze had + 30
jaar geleden nog een breedte van 2 - 2½ M., doch is nu,
door verkaveling, reconstructie en aanleg van de ter
plaats nieuwe wegen, een smalle sloot geworden.

Nr. 21. De Wed. Adriaen Muts.

Eene hoeve en brouwerijs genaemt Rustwat.

Groot: 66100R

Noord: no. 17.

Oost: no. 18.

West: de Antwerpschebaan

Zuyt: den groenen wegh niet aangemeten tegens no. 22.

In 1760 als boven.

Gebr. Suagemekers in 1787.

Rustwat: Als men de naam van dit buitengebeuren serieus neemt zou men aan een bordeel en de land bouwen van woenedrecht denken. In werkelijkheid is dit een verschrijving van "Rust wat". Als men Boerderij en Brouwerij tezamen neemt, is het na gedane arbeid bij een kan geratenet goed toeven.

Nr. 22. De Wed. Adriaen Muts

een perceel xelj- en weiland genaemt agter de Kooy.

Groot: 7690R.

Noord: den groenen wegh teegens no. 21 niet aangemeten.

Oost: no. 19.

West: de Antwerpschebaan.

Zuyt: ten deele de waterloop en Christiaen van der Riet, teegens no. 23.

Eigeneers in 1760 en later als 21.

Agter "de Kooy": met deze "Kooy" is zeker een andere bedoeld dan die in het Z.W. van de "Heerlijkheid". Eertijds kan hier zowel een schapen- als een eendekooi "eenden- vangst" gestaan hebben. Zowel de schorren als de "heijde" waren vlakbij.

Nr. 23. Christiaan van der Riet.

een weilj bosch.

Groot: 180R.

Noord en

Oost: no. 22

West: de Antwerpschebaan.

Zuyt: den waterloop teegens no. 24.

Matthaijs Meesters in 1760.

Dit en volgende parcelen belast med.d.v. legale verbanden.

F. 3000, - t.b.v. de 3 kinderen van wijlen M. Meesters voor hun verlijk erfgoed volgens de conventie van de Magistraat van woenedrecht d.d. 13 jan. 1777.

F. 1102, - 15 st. 14½ p. t.b.v. Susanna v.d. Riet voor haar moederlijk goed. Rekening gesloten dd. 28 oct.

1778. F. 497, - 13 st. 2 p t.b.v. Susanna v.d. Riet voor haar grootmoederlijk goed vige. boedelrekening dd. 7 juni 1782 en de daarop-volgende liquidatie.

In 1796 aan de Wed. P. v.d. Moer. Op 1 sept. 1802 bij donatie aan Jan v.d. Moer.

Nr. 24. Christiaan van der Noot.

Een hoeve met zeefj- en weijlanden.

Groot: 14226OR.

Noord: den Waterloop tegenover no. 19, 22 en 23.

Oost: no. 20 en 25.

West: de Antwerpenbeem.

Zuyt: Dorpsweg??

Matthelja Meesters in 1760.

Legale verbonden etc. als no. 23.

In 1796 aan wed. P. v. d. Meer.

Hoeve: Deze hoeve is de hoeve, die thans bebouwd wordt door de Ten. Widdewijligen aan de Antwerpenbeem.

Nr. 25. Christiaan van der Noot.

een perceel zeefjland en kanten.

Groot: 3 gemesten.

Noord: no. 20

Oost: no. 25

West: no. 24

Zuyt: Dorpswegh.

In 1760 Matthelja Meesters.

Zie verder als 23.

Als er elders ook geseld is "Kanten" dan worden hier meer dan waarschijnlijk "wallen" nakhout bedoeld.

Deze fungeerden als grens, omheining voor het vee, en windechut.

Nr. 26. Mevrouw de Wed. zijlen den wed. geotr. heer en Mr. Carel van Sommel.

Een perceel bosch, groot 20217R.

Noord: no. 20.

Oost: no. 27.

West: no. 25.

Zuyt: Dorpswegh.

De wed. Mathelja Hendrickx Blijnen in 1760. zijnde Cornelia Claessen de Brack.

Johannes de Jongh, bij koop van 20 Apr. 1787.

Nr. 27. De wed. Adriaen Nute.

Een perceel zeefjland, weefj en bosch groot 56 en 14640R weefj, die te samen 20620R. genaemt De Verlooren Koet (Verloren Coets).

Noord: den groenen weg, niet aangemeten.

Oost: de Helt.

West: 25 en 20.

Zuyt: Dorpswegh.

Ook in 1760. Wed. Adr. Nute. Voor verdere opmerkingen in verband met verandering etc. als no. 3.

De Verlooren Koet: Toepassing is een aanwijzing voor de vruchtbaarheid van de bodem. Beter gezegd: Alles is verloren moeit!

Nr. 28. Wvd. de Wed. wijlen de Heer en Meester Carel v. Bonnel.

Een perceel bosch, zaaïland en wildert genaemt de Vinkebergen.

Groot: een zaaïland 5G, goed hout 5G en 10G100R maat- en slagthout, dus tezamen 20G en 100R, hierdoor loopt een weg na de Ouwe Stee, no. Dorpeweg

Oost: no. 29.

West: De Antwerpsebaan.

Zuyt: nos. 32 en 42

Wed. Mattheijs Peijnen in 1760. Johannes de Jongh bij koop dd. 20 april 1787.

De Vinkebergen: Niets is gemakkelijker dan een de beken- de vogel te denken, maar voor vink staat meer: Een klok, die geluid wordt bij het aanslaan en doven van vuren een zgn. "vinclocket". Vinken is ook vonken en vinken. En verder nog vink, ofwel vinke, een slechts lichte turf (Vordam blz. 715). En gezien het veelvuldig delven van turf op allerlei plaatsen in vroeger tijden, is deze mogelijkheid al niet te verwaarlozen.

Nr. 29. De Wed. Adriaen Nuts.

een perceel out bosch en bergen, groot: 7G78R.

Noord: Dorpeweg.

Oost: no. 30.

West: no. 28.

Zuyt: no. 32.

Wed. Adr. Nuts ook in 1760. Voor vererving etc. zie no. 3.

Nr. 30. Christiaan van der Riet.

een perceel zaaïland en heij.

Groot: 10G96R.

Noord: de heijde.

Oost: Meede.

West: de wed. Adriaen Nuts met no. 29.

Zuyt: 33 en 31.

Mattheijs Meesters in 1760. Vererving, wed. P. v.d. Meer en Jan v.d. Meer zie no. 23.

Het Meede is meede, ofwel velds bedeeld.

Nr. 31. Christiaan van der Riet.

een perceel zaaïland in de Ouwe Stee. Groot: 2G197R.

Noord: no. 30.

Oost en

Zuyt: no. 33.

West: no. 32.

Mattheijs Meesters in 1760. Vererving door de Wed. P. v.d. Meer. Voor legale verbanden zie nr. 23.

De oude Stee: Dit meer geroende toponiën bestaat uit ± 75 gemet en verscheidende percelen. Het bestaat nu nog doch men situeert het tegenwoordig noord-oostelijk van het Zandfort. Toch is de naam ontleend aan eenatgeroende gronden, die waarschijnlijk als stee of hoeve gelijktijdig werden uitgegeven. Dit was een oppervlakte, meermal eenste grond, die na ontginning groot genoeg was om in het onderhoud van een landbouwersgezins te voorzien. De oppervlakte verscheidde van streek tot streek.

Nr. 32. Christiaan van Dooren.

een perceel bosch en zandland in de Oude Stee.

Groot: 156187R.

Noord: no. 28 en 29.

Oost: no. 31, 37 en 38.

West: no. 42.

Zuyt: no. 39.

Jan van Doet in 1760. Na 1772 de Wed. Christiaan v. Dooren. Op 14 december Joseph Brill bij koop: en Dominicus v.d. Meer op 3 april 1802.

Nr. 33. Christiaan van Dooren.

een perceel zandland.

Groot: 30 en 130 haljveld in de oude Stee, saamen 160.

Noord, West en Noord: no. 30 en 31 en de haljde.

Oost: de haljde.

West: een wegje of no. 30

Zuyt: no. 36, 37 en 34.

Voor eigendom in 1760 Jan en Marijn van Dort, na 1772, zie no. 32.

Nr. 34. Christiaan van Dooren.

een dubbelhoekig haljveld in de Oude Stee. Groot: 170.

Noord: no. 35, 39 en 33.

Oost: no. 35, 36 en de halj.

West: no. 41, 37 en 39

Zuyt: de halj.

Zie nr. 33.

Nr. 35. De Wed. Adriaen Nuts.

in de oude Steede. 1/8 in 190 zijnde een stuk haljde, 26195R.

Noord: no. 36.

Oost: de haljde.

West en Zuyt: no. 34

Weduwe Adr. Nuts in 1760. Na 1772 aan de kindakinderen Hendrine en Theodorus Janssen Eijbarte bij testament van hun grootmoeder. Verder bij koop van de Heer Raad Pieter de Geep en Cornelle Poore dd. 19 art. 1790

Nr. 36. Christiaan van der Riet.

In de Oude Steede 1/8 in 196 zijnde een stuk heijde.

Groot: 20195R.

Noord en

West : 33 en 34.

Zuyt : no. 35.

Oost: de heijde

Mattheijne Meesters in 1760. Bij koop de Wed. P. v.d.

Moer. Zie no. 23.

Nr. 37. Christiaan van der Riet.

In de Oude Steede 1/4 in 196 zijnde een stuk gemeen

zaaijland. Groot: 5676R.

Noord: No. 38 en 33.

Oost : no. 34.

West : no. 32.

Zuyt : no. 39.

Mattheijne Meesters in 1760. Zie verder no. 23.

Onder "gemeen zaaijland" dient men gemeenschappelijk

zaaijland te verstaan, dat deel uitmaakt van de 196.

Nr. 38. De Wed. Adriaen Nute.

In de Oude Steede 1/16 in 196 zijnde een stukje zaaijland.

Groot: 16 en 120R.

Noord en

West: 32

Oost: 33

Zuyt: 37

Wed. Adr. Nute in 1760. Hendrina en Theodorus Johs.

Eymberts. Zie 35. Verder de Heer Heed Pieter de Geep

en Cornelis Moors dd. 17 oct. 1760.

Nr. 39. De Wed. Adriaen Nute.

In de Oude Steede 7/16 in 196, zijnde 5640R goed bosch

en 26 heijveld dus saamen 76240R.

Noord en Oost: nr. 32 en 37

Oost en Zuyt : nr. 34 en 41

West : nr. 42

De Wed. Adriaen Nute eveneens in 1760. Zie verder no. 35.

Nr. 40. Christiaan van Doeren.

In de Oude Steede een bosje in no. 39.

West, Noord en Oost no. 39

zuyt: no. 41, groot 183R.

Jan en Marijn van Oort in 1760. Na 1772 de Wed. Christ.

van Doeren. Joseph Brill bij koop dd. 14-12-1787. Oom,

v.d. Moer bij koop dd. 03-04-1802 en dhr. Moors en Heed

P. de Geep dd. 29 Juli 1804.

Nr. 41. Christiaan van der Riet.

in de Oude Steds. Een stuk zandland en houtkanten,
groot: 26246R. Noord: no. 39 en 40.

Oost: no. 34.

West: no. 42.

Zuyt: de haljde.

Mattheijs Reekers in 1760. Na 1772 bij koop de Wed.
P. v.d. Meer. Daarna Jan v.d. Meer, zie no. 23.

Nr. 42. De Heer Adriaen Bakx

Het eerste gedeelte van de Vijver genamet de
Wolffeduijnen

Noord: no. 28

Oost : no. 32, 39 en 41.

Zuyt : de haljde.

West : de waterloop tegens het volgende in de Antwerpes-
baen, groot een boesen en bergen 530100R.

Dhr. Adr. Bakx eveneens in 1760 de "perceelen" werden
toen nog aewenghouden als zijnde de Vijver, voor de
loop en Wolffeduijnen over de loop samen groot 856 -
112R. Bij koop Mr. Roed Pieter de Geep en Corn. Moores.
febr. 1768.

"Wolffeduijnen" de naam spreekt voor zichzelf. En in die
tijd kwamen er nog wel volven voor. Hiervan getuigen
verschillende akten uit die tijd.

"De Vijver": ongetwijfeld óók een oud toponiem, dat plas,
ven of weertje kan betekenen. Mogelijk ontstaan door
turp of kleiwinning.

Nr. 42a. De Heer Adriaen Bakx.

Het 2e gedeelte van de Vijver waar een hoeve gestaan
heeft, zijnde zandland, groot 12612R.

Noord en

Oost : den waterloop tegens den voorgaende no. 42.

Zuyt : de haljde

West : de Antwerpes baen.

Zie 42.

OPMERKING: "De Vijver" waarschijnlijk ook de naam
van de eertijds "hoeve" geweest, doch
dexe heeft zijn naam dan weer aan het on-
der no. 42 genoemde ontleend.

De vroegere boerderij stond meer even ten
noorden van het tegenwoordige hotel
Pannenhuis vlak tegen de "Antwerpes Baene"
toen een zandweg

Tussen 42 en 43.

Tussen voorsz. en volgende nrs. is in den jaare 1773
van wegens den H. van Bergen aan de Heer Orosseerd
Arend Vinck uytgegeven en een huizing op te setten 80
roeden.

Nr. 1773. Johannes van Landuyt,
Pieter Andr. v. Mattemburgh, bij verdeling aan
Cornelis (?) Eduert v. Mattemburgh.
Bij koop Leendert Vermeeren 10 december 1788.
Bij koop Jacobus Hoeks 21 juni 1806.

De nummers t/m 45 zijn weggelaten in verband met een goede
samenstelling van het detailkaartje. Deze worden weergegeven
in de deel II in volgende uitgave van "Tijding".

Nr. 46. De wed. Pieter Snakken.

een gedeelte van een perceel zayland voor het grootste
gedeelte onder de Zuydpoort en onder deze jurisdictie
groot 26170R.

Noord: de lijniet afschijding hier doorlopende.

Oost : de Antwerpsebaan.

Zuyt : Cornelis Brooymans met 47 en Prins Carola Polder,
alsmede West.

Wed. Pieter Snakken ook in 1760.

Meewis Sloove bij koop 20-11-1760; Gabriel Sloove

bij koop 18 aug. 1798.

Nr. 47. Cornelis Brooymans.

een hoekig stuk zayland en bosch.

Groot: 96264R.

Noord: nr. 46.

Oost : de Antwerpsebaan.

Zuyt : eenen weg hier niet aengemeeten tegen n. 50 en
48.

West : nos. 49 en 48 en ten deele Prins Carola Polder.

Wed. Willem Brooymans in 1760.

Cornelis Brooymans na 1772. Willem Brooymans 26 Apr. 1800

Nr. 48. Christiaan van der Riet.

een perceel bosch.

Groot: 1648R.

Noord en

Oost : Cornelis Brooymans met no. 47.

Zuyt : no. 49.

West : Prins Carola Polder.

Mevr. Papet in 1760.

Meth. Meesters in 1772, zie boven.

Wed. P. v.d. Meer 18 april 1796. Jan v.d. Meer 1802.

Nr. 49. Christiaan van der Riet.

een perceel zay- en weiland.

Groot: 56100R, hier aan is een servitut weg.

West en

Noord: Prins Carola Polder.

Noord: no. 48.

Oost : no. 47.

Zuyt : eenen weg hier niet aengemeeten tegen no. 50.

Methuis Meesters 1760.

P. v.d. Meer 18 apr. 1796.

J. v.d. Meer in 1802.

Nr. 50. De Wed. Pieter Snacken.

Een perceel zaay- en weilanden waarop de hoeve is staande. Groot in het geheel: 80110R hier aff 234R in den polder Rest 76176R.

Noord: een weg hier niet aangesloten tegens 49 en 47.

Oost : de Antwerpsebaan.

Zuyt : no. 51 en nog Zuyt en West: Pr. C. Polder.

Kind. Wed. Pieter Sloove in 1760.

Pieter Snacken.

Erfgen. Wed. P. Snacken, eerste x Pieter Sloove,

Jeanna v.d. Moer.

Meeuw Sloove 20 nov. 1780.

Gabriël Sloove 18 aug. 1799.

Nr. 51. Cornelia Brooymans

Een perceel zaay en weilanden waarop de hoeve is staande

Noord: 96283R.

Noord: 56

Oost : de Antwerpsebaan en 52.

Zuyt : een servitutweg op no. 53.

Zuyt en West: Pr. C. Polder.

Wed. Willem Brooymans Steede in 1760

no 1772

Kind. Cornelia Brooymans

Willem Brooymans bij deling van 26 april 1800.

Nr. 52. De Wed. Adriaen Nuts.

Een boeje tegensover Rustant.

Groot: 167 R

West en Noord: Cornelia Brooymans met no. 54.

Oost : de Antwerpsebaan

Zuyt : een servitutwegje op den grond van 53.

Wed. Adr. Nuts in 1760.

C.J. de Bis, zie no. 3.

Gabriël Swagenskere bij koop 6 juli 1787.

Nr. 53. Christiaan van der Riet.

Een perceel zaay- en weilanden waarop en huysinge is staande.

Groot: in het geheel 6080R hier aff 16154R in den polder rest 40226R.

Mattheüs Meesters Huyse in 1760.

Wed. P. v.d. Moer 15-4-1796. Jan v.d. Moer in 1803

Uit deze kavel genomen 40 roeden.

Corn. v. Gansen bij koop 10 apr. 1799.

Nr. 54. De Wed. Adr. Nute.

Een perceel genaamt de Slaas walids.

Groot: 1275R.

Noord: den waterloop tegeens no. 53.

Oost: de Antkergrasbeem

Zuyt: 't Nieuw wegje off Pr. C. Polder als meede
West.

Wed. Adr. Nute in 1750.

J. de Die en Gbr. Geopmanckers in 1752.

De Slaas walids: De nabijheid van de waterloop
en de polder zijn een dave naar niet vreed.

Dit gedeel van zondenwaer draecht en zeer wegens
het ontbreken van kalk. Een ideale voedingsbodem
voor slaken. Het oostelijk gedeelte van de polder
bevett en bevat nog veel meer en een naemde dit heel
toepasselijk "t Meerleent".

Nr. 55. Het paradijs te Polder.

Dit perceel "Het Paradijs" hoort onder de polder.

De naam kan veel in gunstige als ongunstige zin ge-
geven wils. Als veldgrond was hij zeker in trek en
met een beetje verbeelding een "Paradijs".

Omnostotelijk blijkt echter dat dit toponiem zoals
soms gedacht, niet slaat op de westelijke zandgronden
van "Contevanna".

Nr. 56. De Heer Adriaen Bekk.

Een heerlijk stuk zay- en waijlanden, genaamt
Hayken Fwaerts.

Groot: 52100R., hierover loopt een ervitutuwegje
tot gebruik van no. 57 en 58.

Noord, Oost en Noord: den waterloop.

Oest en zuyt ten deele de Antk. baan en Dorpsweg.

West: No. 59, 58 en 57.

In 1750 eveneens de Heer Adr. Bekk.

Bij koop Adr. Dons 6 juli 1787. Verder Bernardus Halje
in huwelijk met de Wed. A. Dons.

Nr. 57 behoort onder Pr. Carola Polder.

Nr. 58. Christiaan van Dooren.

Een perceel zay en waijland.

Groot: 36100R. en 10250R. bergt en halje vlijt 210,
die te saamen groot 56350R.

Noord: Pr. C. Polder.

Oest: no. 56 zuyt en West 59.

Jan en Martijns van Oort in 1760. Na 1772 Wed. Christ.
van Dooren.

Joseph Bekk bij koop 14 dec. 1787. Jac. de Jongh bij
koop 3 april 1802.

Nr. 59. De Meer, de Meer, velden dan veld, Geerd, Meer en MR.
Carol van Gennep.

Een perceel van 1/2 land vult 210. Droot: 120 en 41R.
Noord: ten oorde Mr. C. Polder en no. 56
Noord en Oost een ervituchegle op den grond van no. 56
Zuid: de Meer of Gorpelmeer.
West: no. 56 en 51.

Med. Mevrouw Pijlen in 1750.
De de Meer, v. Gennep, Jan de Jongh bij koop dd. 20 april
1757.

Nr. 60. Benschot onder dan Polder.

Dit veldt geest de 30 Rouden te zijn die door de Wed.
Mevrouw Pijlen op den 2 October 1750 aan Geestrij van
Koudehoek wed. van Meester Dankere in Olijns en Erfpact
zijn uitgegeven voor 1. 11. -- 's Jaerlijks.
Noordvrand door Geest. de Wed. de Meer en Mr. Carol van
Gennep verhuurd te oeteld op 1. 7. --.

Tot zover deze inventarisering van de bestaande gronden en eigen-
naars in het noord-oosten van de oude "Heerlijkheid" Woens-
drecht in een periode van 40 - 45 jaar. De aandachtige lezer
zal bemerken, dat het aantal grondeigenaars zeer beperkt was.
De afgeteelde kaarten laten dit trouwen duidelijk zien.
Anderzijds valt het op, dat de percelen vrij groot waren,
vooral de veldgronden.

Ook hierin spreekt het geringe aantal eigenaars een vol. Ter-
wijl er veel verdelingen waren door "Goedeleeholding" enz. Keerd
de het goed meestal terug in één "hand" terug. Verder werkten de
"polderse waren" voortdurend op grote schaal te handhaven.

Uitveend waren de eigenaars niet alle, en niet allemaal bevo-
nede van die percelen. Alle eigenaars waren immers geen bevoorde,
en alle bevoorde geen eigenaars.

De "gronden" kunnen de t. s. op deze kaart niet aantonen.
Dentoe ligt het in onze bedoeling na de volledige inventarisie-
ring van gronden/eigenaars die eveneens van de gabels Woens-
drecht bevolking te doen tussen 1700 - 1800.

Tot voorlopige informants: In 1761 telde de Heerlijkheid
Woensdrecht 228 huizen waarvan 170 honden de 16 jaar.

G. van Pijlen

M. J. Pijlen.

Verantwoording:

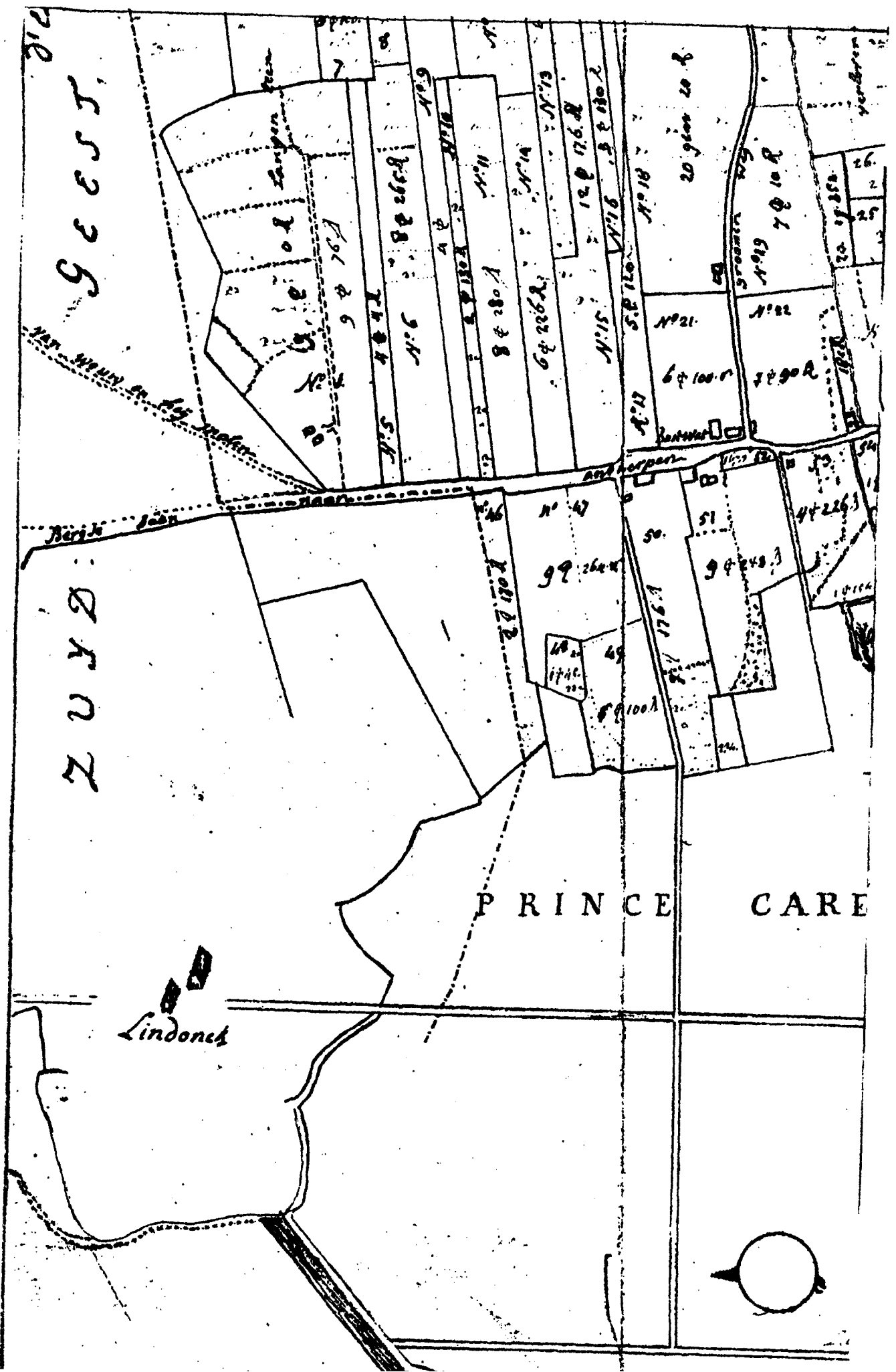
1. Oud Archief Gemeente Woonedrecht Inventaris no. 255
2. Ibiden Inventaris no. 263
3. Ibiden Inventaris no. 356
4. Archief Raad en Rekenkamer Bergen op Zoom, Inventaris
no. 1377, folio's 1 t/m A R. en V.
5. Ibiden Inventaris
no. 1378.
6. Middelnederlandsch Handvoordenboek J. Verden,
den Haag 1932.
7. Taal van en om het landbouwbedrijf,
Dr. J. Goossenaerts, Gent 1958-1966.

120
G E E S T

Z U Y D

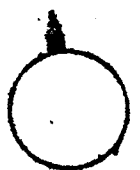
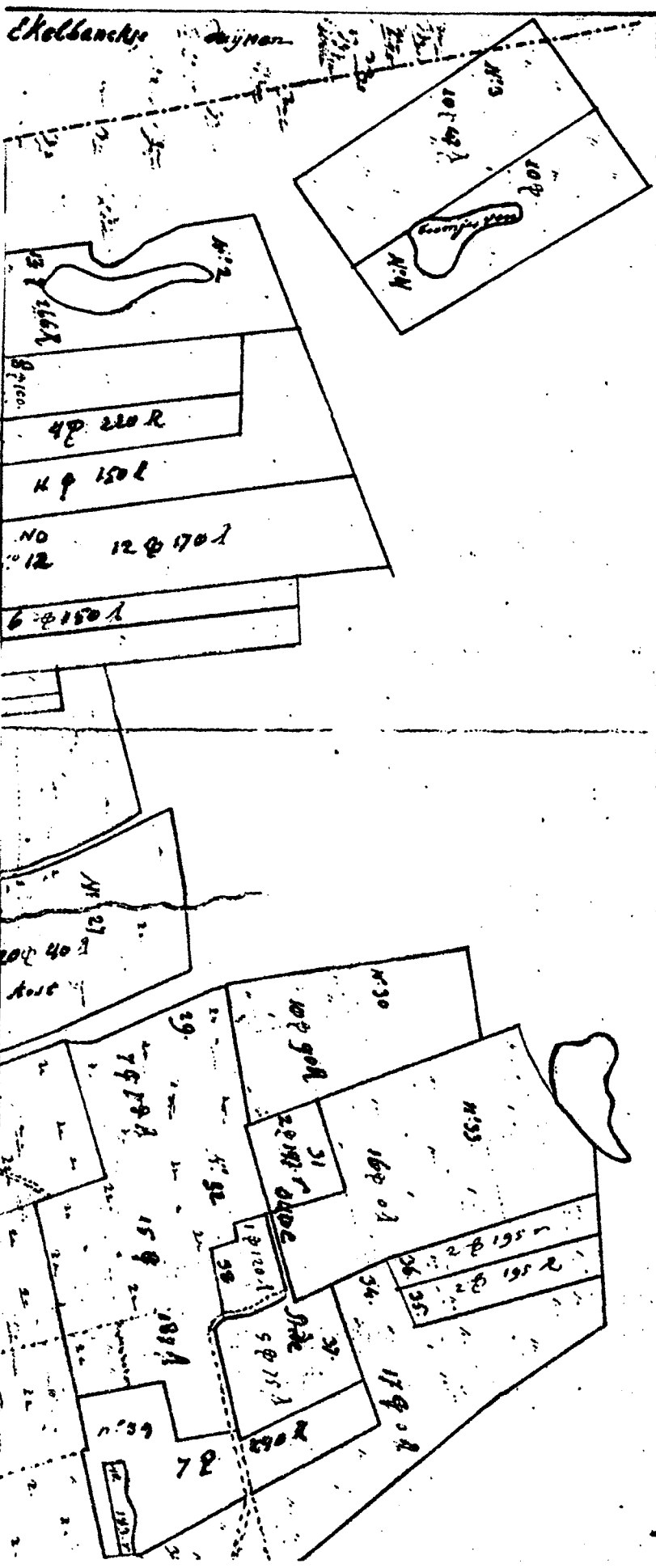
Lindonch

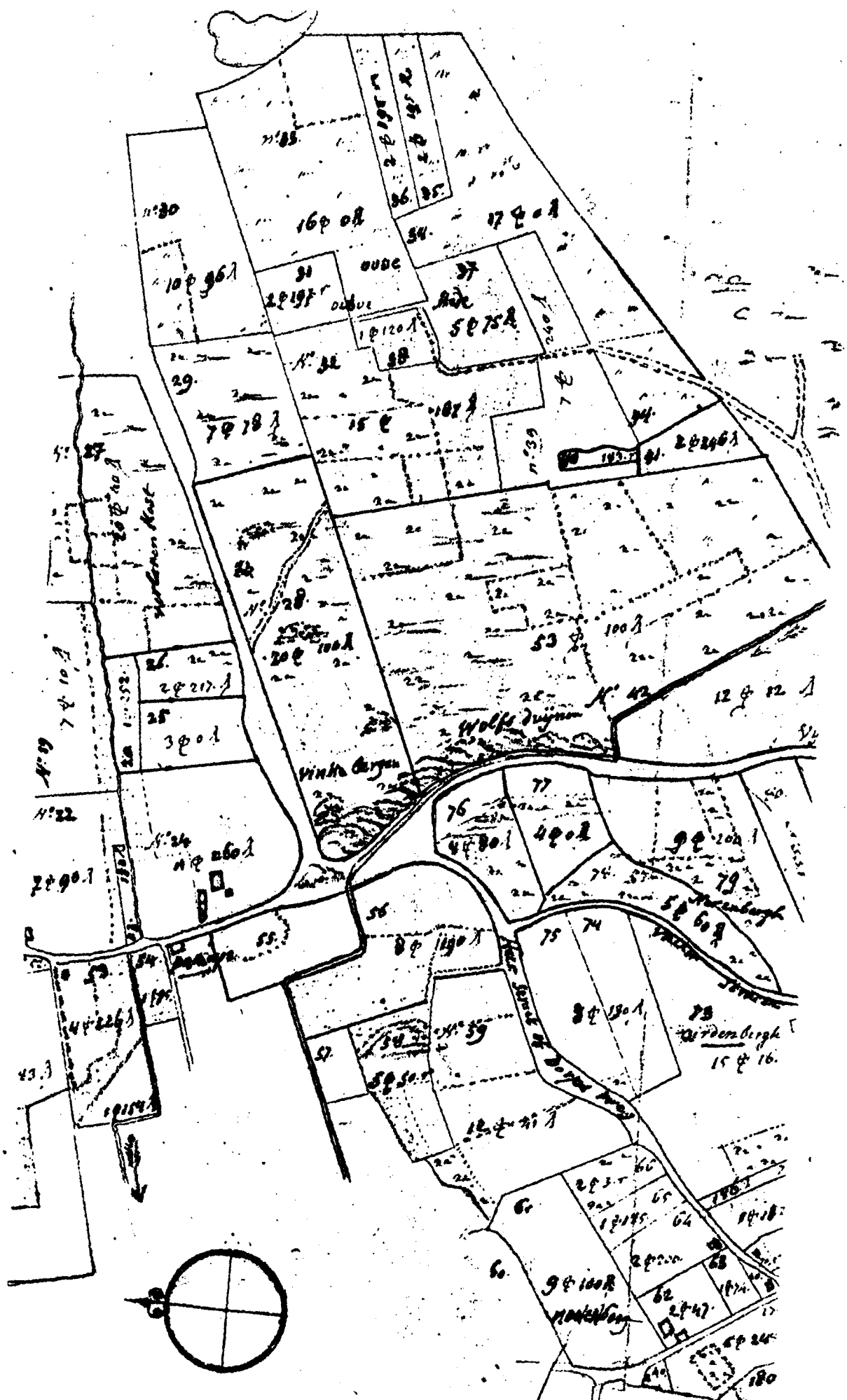
P R I N C E C A R E

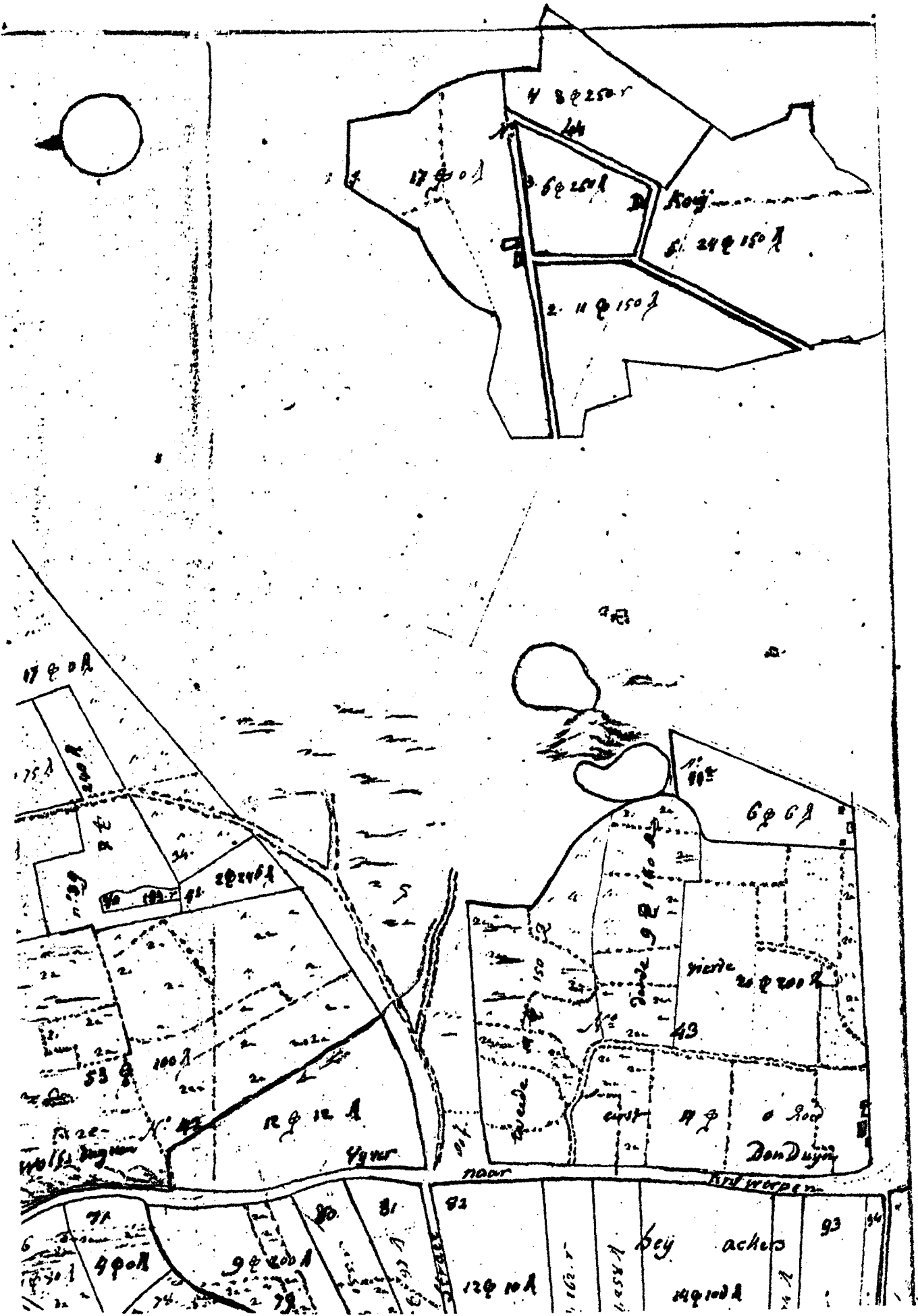
CARTE van WOENS DRECHT.

Verlaan by mijn onderdy gesnoorn land geaderhier voor den Ed. Burgemeester van den hant van Amstert in Sloge, ten verzoek van de Welgeg. gesteren, Quade van Rijkent. m. waarden Donlydigen Kogge van Bergen, Helede de Schepdinge der Jurisdiction ghebrekent. getuoken, naardir wysinge van de Hebrant en oode Leden, Inche Jaar van onderdy. Ende, en verzoort enige declaratie deroside in verachting van den voorn. Donlydigen Kogge, Rackende de Klu. Schepdingen, en de Hebrant, en bygen hegeeden, gemeten waerdaatsydinge van de Zygere vrou oft bruyken der velle, alles wil de Hebrant oft Marquisats maekte actien y salusgeni wasgetet. G. J. Daar aen de Welke is dele copie aendeurnde, paer soe perr hieeride van hoenderyt struff, en bij gheuegh hieeren volgende op. Is caant. Hebrant Delfden genden op een goede wekmate. J. J. Hebrant verlijnde in hieff adon gende almen. in onderdy ingemant, sig in. een. hieff sig. bij gheuegh dat a. hieff. soen. **H. D. D.**

CARELS POLDER.

De kaartjes 1 t/m 4 zijn evenals alle nog volgende aan te passen

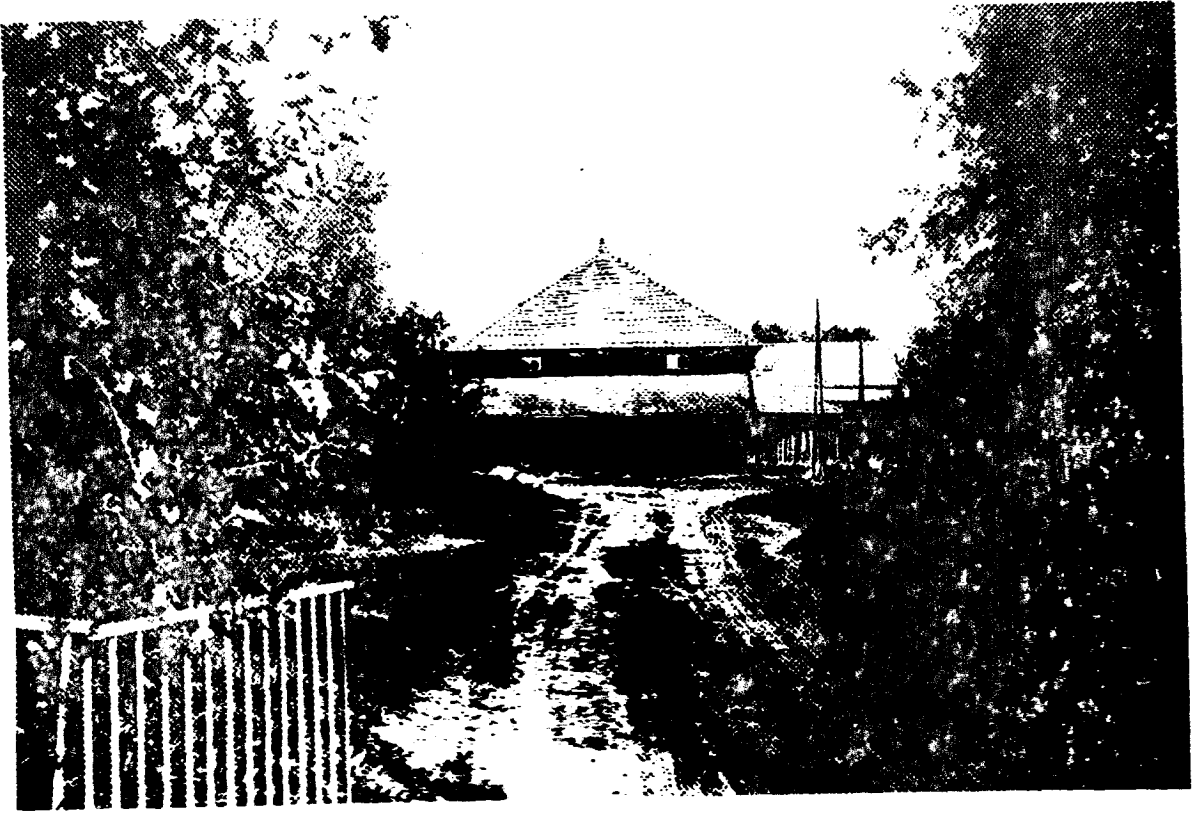
Antwerpsestraatweg

de Lange Teen

Steenfabriek "De Vijver"
(buiten bedrijf).

Matheijs Meesters in 1760
Fam. Uitdewilligen in 1979

